B. N. C.
FIRENZE
1095
1

1095.1

S. Painte
N° 7523.

IVSTI LIPSI

DE CONSTANTIA LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

Quarta editio, melior & Notis auctior.

LVGDVNI BATAVORVM,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Franciſum Raphelengium.
cIↄ. Iↄ. LXXXIX.

1879

PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.

QVOD in iteratâ hac editione, iterùm te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etſi nō præter opinionem. Iudicia enim iſta præuidi antè, imò prædixi. Negant ſatis piè hoc argumentum à me tractatum: negant locis aliquot ſatis verè. Parum piè ideò: quia Philoſophum egiſſe tantùm videor, inquiunt, nec inſperſiſſe quæ potui & debui è libris ſacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis ſimplex meum & ſine fuco reſponſum. Nam quòd apertam pietatem ante omnia requirunt, amo: hoc tantùm moneo, vt oculos priùs ſeriò intendant in finem meum inque ſcopum. Si mihi Theologum agere propoſitum, aberraui: ſi Philoſophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è puriſſimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo teſtor & reſpondeo, non aliam me viam ſalutis noſſe, quàm hanc quæ per vnum illum & directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre cenſeam, imò adiumenti. Auguſtini conſilium eſſe ſcio, quæ à Philoſophis ſcripta ſunt colligere, *& in vſum noſtrum vindicare poſſeſſoribus illis iniuſtis erepta.* Hoc ſequi volui: & peccaui? Peccaſſem, fateor, ſi purum

hunc & myſticum religionis noſtræ liquorem corrupiſſem veteri aliquâ & olenti fæce. At contrà inſtiti: & ſordentem per ſe, parumque mundam doctrinam, depurgare atque illuſtrare aggreſſus ſum nouo iſto Sole. Cui bono id non bonum? In pugnâ, equitum aut ſtatarij militis præcipuam operam eſſe ſcimus: ſpernis ideò ſagittarios & funditores? In domo exſtruendâ architecti maximam laudem & vſum: tolléſne operas igitur & adminiſtros? Idem hîc cenſe. diuinæ illæ litteræ veri roboris, veræ virtutis & conſtantiæ ſolidæ effectrices: nec tamen humanam prorſus Sapientiam ſperne, eam dico quæ non ſe effert, ſed ſeruit placidè & ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem, ex veteri & diu lapſo ædificio illo Philoſophiæ comportamus: ne inuide lucellum hoc architecto, & patiare materiã hanc ſubſterni ſaltem in fundamentis. At enim ſacra illa meliora, nec verbis iis abſtinendum fuit. Meliora fateor: ſed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus artesque libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non ſim ferendo? Theologis, id eſt magnis altisque viris (& eximios multos hæc ætas tulit) magna iſta & alta relinquo: mea cymba leget litus. Philoſophum ego agam: ſed Chriſtianum. Nam de verbis, quid turbant? Non quo ſtilo ea ſcripta ſint, ſed quo ſenſu videant: nec an vſitatè, ſed an verè. Si enim recti ſenſus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veſte (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nempe hoc ipſum volumus, aiunt: & quædam à te ſcripta non ex fide. De rectâ Ratione erras, quam cum priſcis illis exaggeras nimis & attollis. Egóne? verbis fortaſſe illorum: ſenſu numquam meo. Nam ne ipſe erres, vno verbo hoc teſtor: nullam me re-

me rectam puramque Rationem intellegere, niſi à deo directam, niſi à fide illuſtratam. Sed quæ, malùm, illegitima iſta captio eſt, cùm genere toto ſententia bona ſit, quærere in verbi vnius aut alterius latebrâ calumniæ anſam? Ratio ipſa, & ſuis viribus, non ducit nos ad deum, non ad verum: ſed tamen vt in aquâ aut pelui defectum Solis intuemur, idque per Solis ipſius radios, obliquè & quodam flexu: ſic in iſtâ, res diuinas. ſed caue cenſeas aliter, quàm per deum ipſum. Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis: ſiquid nimis exacui, aut ab aliis acutum arripui (quo in genere fortean *Boëthiana illa ſententia ſit) velim ab æquo lectore æquiter legi & intellegi. quam ad rem præiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem mens vbique bona: & ſi alibi humana hæc lingua aut calamus titubauit, ne aſperè quæſo nimis luam. Sum enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore: quique factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis. Nec ſæculum hoc ſatis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vmquam feracius religionum fuit, ſterilius pietatis. Quæ contentiones vbique? quæ rixæ? & cùm omnia fecerint, cùm cælum & terram ſubtilis ingenij alâ peruolârint; quid aliud, quàm, cum Ariſtophanæo Socrate, ἀεροβατῶσι? Habes, mi Lector, breuem præſcriptionem noſtram: quæ tamen æquo tibi nimia, ſatis vel iniquo. Te cum curâ moneo hortorque, ne auocent & auertant animum à germano Philoſophiæ ſtudio noui Domitiani iſti: qui non eam ſolùm (facultas modò & vires ſint) ſed in exſilium pellant omnes bonas artes. Priſcos illos potiùs patres vide, Græcos Latinosque. denſo agmine à nobis omnes ſtant, & mo-

Libro II. cap. X.

deſtum Philoſophiæ ſtudium non ferunt in Chriſtiano ſolùm, ſed inculcant & ſuadent. quorum auctoritatis ſcuto, ſatis me putem ſine aliâ vllâ ratione contra gigantes iſtos tectum. Nam Philoſophiam cur vberiùs verbis laudem? Fruſtrà. quia vt montium altitudo procul non appâret, ſed cùm acceſſeris: non item huius ſplendor, niſi cùm pernôris. Pernoſci autem ſine Chriſtianâ veraque religione non poteſt. quam prælucentem ſi tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa, vanitas, delirium. Benè Tertullianus: *Cui veritas cognita, ſine deo? cui deus, ſine Chriſto?* In quâ ſententiâ finio, & ſeriò conquieſco. Velim tu mecum.

NOBI-

NOBILIBVS ET
MAGNIFICIS
CONSVLIBVS
ET
SENATVI POPVLOQ́VE
ANTVERPIENSI
IVSTVS LIPSIVS

dedico conſecroq́ue.

L*IBROS iſtos, quos de Conſtantiâ in mediis patriæ meæ turbis conſtanter ſcripſi & perſcripſi: eos vobis dare dedicare mihi viſum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor veſter me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm ſum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per ſe haut magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximúmque in omni meo litterario cenſu. Denique nouitas*

etiam

etiam forſan aliqua illud commendauerit: quoniam, niſi fallor, interclusam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò eſt, quæ cum diuinis litteris coniuncta, poſsit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum eſt æquos vos aduerſum me eſſe, quàm ego aduerſus magnum illum deum ſum: quem ſcio non vni omnia dediſſe. Valete.

AD LE-

AD LECTOREM, DE CONSILIO MEO SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL me fugit, Lector, in nouo hoc ſcribendi genere, noua mihi iudicia parata & cenſuras. ſiue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ profeſſio ab eo, quẽ amœnioribus tantùm litteris cenſebant operatum: ſiue aliorum, quibus vileſcet & pro leui erit, quidquid in hoc ſtudio aut ſtadio ſudabitur poſt antiquos. Quibus vtriſque vt breuiter reſpondeam, meâ intereſt, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuerſiſſimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quòd in aliena ſtudia actioneſque vltrò inquirendum ſibi cenſeant. Illâ, quòd inquirant tamen parum intentè aut diligenter. Vt enim ipſe iis me indicem; numquam ita colles illi fonteſque Muſarum totum me cèperunt, vt non oculos identidem mentemq. reflexerim ad ſeueriorem iſtam Diuam, Philoſophiam dico. cuius ſtudia iam tũ à puero ita mihi placuêre, vt peccare iuuenili quodam ardore viderer, & fræno atque inhibitione fuerim coërcendus. Sciũt præceptores mei, qui in Vbiis: excuſſos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & ſcripta etiam Commentarioſque ereptos, quos laborioſè confeceram ex omni interpretum fæce. Nec mutaui ſanè poſteà. & in omni hoc ſtudiorum curſu, ſi non recto rigore & linea, ta-

neâ, tamen flexu tetendiſſe me ſcio ad illam Sapientiæ metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philoſophantium vulgus. qui in ſpinis argutiarum aut laqueis quæſtionum malè dediti, non aliud quàm ſubtili quodam diſceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philoſophiæ verſantur, adyta eius numquam vident. Habent eam vt oblectamentum; non vt remedium: & inſtrumentum vitæ maximè ſerium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat? quis timori, quis ſpei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam ſpectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos cenſeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum, ſiue iudicia, ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo reperias, quod ad illam attinet, ſpurcius, ſtultius, quod ad iſta. Scilicet vt vinum quo nil ſalubrius, quibuſdam in venenum eſt: ſic iſtis Philoſophia, quâ abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens ab illis argutiarum ſalebris, velificationem omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius ſtudij mei primum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, meliùs & vberiùs iſta veteres. Quædam ex iſtis, fateor: abnego, quòd vniuerſa. Si de moribus aliquid adfectibúſve carptim poſt Senecam & diuinum illum Epictetum ſcribam: me quoque iudice, parum cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi, aut quiſquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid faſtidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæſiui. quis ante me? Rem ſiue ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipſis (fas dicere) non ea nobis ino-

bis inopiâ, vt cuiquã ſupplicemus. Denique hoc ſciant. alia pluria aliis mihi ſcripta, hunc librum præcipuè mihi: illa famæ; at hæc ſaluti. Quod olim altè & acutè quiſpiam, id hîc verâ voce proclamo: *Satis mihi pauci lectores, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus.* Id tantùm peto, vt quicumque hæc tangent, cognoſcendi animum adferant & ſimul ignoſcendi. Vt ſicubi fortè lapſus ſim, præſertim cùm locos illos altiores conatus ſcandere de Prouidentiâ, Iuſtitiâ, Fato: condonent. quia nuſquam certè malitia aut pertinacia eſt, ſed humana ſaltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum ſit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum ſtudium ſeriò deprecor ab eâ & deteſtor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi ſit.

IANI

IANI DOVZÆ
NORDOVICIS
AD
IVSTVM LIPSIVM SVVM

Melos ex iambis meris, potiorem Lipſiani argumenti partem, ſummamq́; totius operis carptim & quaſi ſaltuatim complectens.

NOVVM cui iſtud imputabimus Melos?
  Cui hoc Poëma muſteum?
Tibine LIPSI? Ita hercle verò ſeriò:
  Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniumque MENTEM habere queîs BONAM,
  Et eſſe * CORCVLIS datum eſt.
Siniſtra ritè queîs inamilla ſubtilit,
  DEI ferens IMAGINEM.
Cape iſtud ergò Iambicum Melos tibi,
  Cape hoc Poëma muſteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
  Satumque & editum ſimul:
Silentij eſſe quando longiùs reum
  Pudet pigetque me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter ſinat,
  Vt his amoris ignibus
Ita anteuortat vlla ſegnitas mihi,
  Fidem ore LIPSIO vt datam
Reapſe fruſtrer. abſit à Fide meâ
  Modi iſtiuſce vanitas.
Abeſto, verba tertiata cuî placent,
  Referta falſimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet;
  Pares cui haud Leporibus
Scientiiſque; ſed Fide eſſe mutuâ
  Fauentiaque nos decet.
Et ampla Laus ſat iſta: plura qui appetit,
  Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa poſſe ſat mihi,
  BONÆQVE MENTIS Abdita

* *Hoc cognomento honeſtatos Romæ, qui ceteros mortales ſapientiâ præſtarent, teſtis Plin lib. VII. cap. XXXI.*

Nouè reperta noſcitare, te Duce:
  Tuiq́ue cote roboris
Cor aſperare, nec periculi vllius
  Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO!
  O expetenda DOGMATA!
Vt hîc ſuaue, LANGIANO IN ATRIO
  Inambulare! vt, ô, ſimul
Tuo aſſidere ab ore pendulum iuuat;
  Tuo, illiuſq́ue quem facis
Loquentem! & hinc in HORTVLVM ſequi! ordines
  Vt è virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus
  Hiante obire lumine.
NOVOQVE rariora ab ORBE Semina
  Sagace nare perſequi!
Odor beate, quicquid eſt Aromatum
  Lepore prouocans tuo.
Licétne in hiſce floſculis & herbulis,
  Remiſſionis indigo,
(Vti exſoluta mens aberret à malis
  Parumper) acquieſcere?
Licet: neque iſtud (annuente hero) modò,
  Sed & replere fructibus
Sinum, manuſq́ue vtraſque, & vngue carpere,
  Et admouere naribus.
Quid? an lubido ſerta texere eſt tibi,
  Corollulamq́ue pactilem?
Rei huius optio ecce plena ſit tibi,
  Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an roſas, amaracúmne mauelis.
  Age ecce, quantus hîc nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas ſuas
  Locata, teſſeræ in modum?
Herîne cultum, an elegantiam priùs
  Loci ipſe mirer, ambigo.
Stupere certè vtrunque cogor intuens;
  Herilem at indolem magis,

 Cui ſca-

Cui ſcatere tot facetiis datum,
Cui hanc præire SYMBOLAM,
Et ægra corda ſoſpitare ius fuit,
Medentibusque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
Nouâ arte LIPSIVS tibi.
Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
Paranda: & vnde Inertia
Sit iſta, & ægra Senſuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, ſeu Mali Caput,
OPINIO, atque MENS BONA.
POLI illa GERMEN IGNEVM, atque SPIRITV
Originem trahens ſuam.
Quid? ipſe non HOMVLLO an inſitus DEVS
Per iſtam IMAGINEM ſui?
CVPIDINVM, hancce quiſquis audit, omnium
Neceſſe VICTOR audiat.
At altera illa pars, OPINIO puta,
Imaginoſa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
Grauique fixa perpetim
Luto: cui vſque POENITENTIA it comes,
Vaga, ebrioſa, futilis.
HOMO miſelle, puluis, vmbra, ſomnium,
Quouſque fluctuabere,
OPINIONIS alligate vinculis?
Quouſque GAVDIVM, DOLOR,
METVS, CVPIDO pectus impetent tibi?
Iaces? & erigi cupis,
Supraque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipſa nubila ac Notos
Superuolare poſſies:
Aueſque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quieſne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hoſtico,

Vbi Actuoſus ipſo in otio eluas?
  (O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM huncce LANGII, ánne LIPSII,
  Gradum capeſſe, ſi ſapis.
Opúſne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
  Cauere queîs SPEI ac METVS,
Cupidinumque ſuſtinere vim queas?
  Statu in graduque fac tuo
Morêre, MENSQVE vortat ad DEVM tua,
  Originem inquio ſui.
Quouſque CARNIS IMBECILLITAS tibi
  Moleſta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
  Ducem ecce LIPSIVM tibi:
Eum ſequaris. At cui, inquies, bono?
  Mane: in tumultu vt otium
Agas; & vnus, inter arma Publica,
  Metu ſolutus ambules.
Quid eſt, quod hic querare? FATA te trahunt,
  DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem
  HERO rebellis, ac tibi?
Quid abnuis, miſelle? cede Tempori
  DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
  Repentè, at illa oririer.
NECESSITATI vt obſequare, te monent
  Tot VRBIVM Cadauera,
Ferire viſa vertice antè quæ ſuo
  Poli vtriuſque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare ſueta REGIBVS,
  Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENAE? vbi inclyta VRBS Agenoris,
  CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; ſumma, & ima reſpice;
  PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ

Εἰς τὸ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου

ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΠΣΙΟΥ,

περὶ εὐσταθείας ἤτοι καρτερίας

βιβλίον.

Λιψιάδου σελίδας σκολιῷ φθόνος ὄμματι πήξας
   Οὐκ ἄγαμαι λογίους, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Ἀλλὰ τόδ᾽ ὀπιπτεύων γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα,
   Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσύνης:
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τεῦχος ὀδόντων
   Λῆξ᾽ ἐπεσβολίης πικρόμυθος κραδίην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων
   Εἰσὶν παντοδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνους φιλέω Κυϊάκιε, εἰμὶ δὲ λίαν
   Καὶ φιλοσκαλιγερὸς, καὶ φιλολιψιάδης.
Ἀλλὰ σοφαῖς πραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
   Λίψιε, οὐκ ἀστὴρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἔῃς.

B. Vulcanij.

IVSTI LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

ANTE annos aliquot cùm Viennam Auſtriæ iter haberem, fugiens patriæ meæ turbas: deflexi, non ſine deo duce, ad * Eburonum vrbem. quæ nec longè à viâ, & in quâ amici, quos ſalutare more ſuadebar & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (ſine fraude aut ambitione dicam) optimus doctiſſimuſque Belgarum. Qui cùm me hoſpitio excepiſſet, nō omni ſolùm comitate & beniuolentiâ id temperauit, ſed eo genere ſermonum qui vtiles imò ſalutares mihi in omne æuum. Ille enim fuit ille vir, qui oculos mihi aperiret derersâ vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam oſtenderet, quâ ſine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

Edita doctrinâ ſapientum templa ſerena.

Nam cùm poſt meridiem feruido ſole (præceps enim iam menſis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæſiuit, vt fit, blandiùs de itinere meo & eius cauſſis. Cui cùm ego de turbis Belgarum, de inſolentiâ Præfectorum & militum, liberè & verè multa dixiſſem: addidi poſtremò, prætexi à me aliam, ſed hanc

** Leodium intellego.*

C. Langij vera laus.

Humanitas eius.

Sapientia.

Mala ciuilium bellorum.

intimam eſſe diſceſſus mei cauſſam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutiùs ferendis iis malis ſit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æſtu: &, vt in vndoſo mari, non vno vento agitamur turbarum ſeditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant & ſtrepitus armorum. Horti & rura? miles & ſicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relictâ hâc infeſtâ & infauſtâ Belgicâ (ignoſcat mihi Genius patriæ) * γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere . —— *vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipſi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vitâ. Quod enim malorum iſtorum effugium, niſi in fugâ? Nam vt videam iſta cottidie & feram, non poſſum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suſpirauit ad hunc ſermonem Langius, &, Infirme adoleſcens, inquit, quæ hæc mollities eſt? aut quæ tua mens ſalutem quærentis in fugâ? Turbat & æſtuat patria tua, fateor: ſed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Ariſtophanæum poſſis augurari:

*Terrã terrâ commutare.

Adagiũ frequẽs Græcis.

—— * τὰ δ᾽ ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

Turbæ per Europã, quæ euerſionem minãtur aut conuerſionẽ.

*id eſt: *ſupera infera reddet Iupiter altitonãs.*

Itaque non patria fugienda, Lipſi: ſed Adfectus ſunt: & firmandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis ſit & pax inter media arma. Ego ſatis iuueniliter, Imò deſerenda illa Langi, inquam: Certè enim audita mala leuiùs ad animũ accident, quàm viſa: & ſimul ponemur ipſi extra tela, quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

* Ἐκ βελέων· μή πού τις ἐφ᾽ ἕλκει ἕλκος ἄρηται?

Commune turbarũ remedium, in fugâ.

* *Extra tela. ne quis vulneri vulnus addat.*

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

Ea opinio refutata.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapientiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipſi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ ſunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam,* λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illuſtret. Patriam ecce deſertum is: ſed dic ſeriò, illam cùm fugies, te quoque effugies? Vide ne contrà ſit: & tecum atque in pectore iſto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant ſe inquietè & verſant, & lectum ſubinde mutant vanâ ſpe leuamenti: in eâdem cauſsâ nos, qui terram è terrâ fruſtrà mutamus, ægri ſcilicet mentis. Aperire enim hoc eſt morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi. Eleganter * Romanus ſapiens: *Proprium eſt ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modò mari ſe modò terrâ experitur præſentibus ſemper infeſta leuitas.* Itaque fugitis ſemper turbas non vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

* Ratione, non laqueo.

Originem turbarum in nobis eſſe.

Ideò non excuti eas motu:

Indicari tantùm.

* Seneca.

Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit.
Paſtor agens telis:
——illa fugâ ſiluas ſaltúſque peragrat
Dictæos. ——

fruſtrà: quia vt idem poëta addit —— *hæret lateri letalis arundo:* ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percuſſi, non id excutitis, ſed migratione transfertis. Qui crus

ſibi aut brachium fręgit, non currum aut equum poſcit, vt opinor, ſed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu ſanare te poſtules & diſcurſu?

Morbum enim eum animi eſſe.

Animus enim certè eſt qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, deſperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuinaque pars: & eò vilitatis lapſa eſt, vt ſpontè ſeruiat ſuis ſeruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Niſi

Quem locus nullus ſuâ vi ſanat.

fortè regio aliqua eſt, quæ metus temperet, quæ ſpes refrænet, quæ malam hanc ſaniem educat, quam altè imbibimus, vitiorum. Atqui nulla ea eſt, nec in inſulis ipſis beatorum. aut ſi eſt: oſtende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipſa & mutatio, inquis, habet eam vim: & recreat attollitque iacentem animum cottidiana illa conſpecta nouitas morum, hominum,

Non itē mutatio ipſa.

Etſi faſtidia quædam mitigat aut tollit.

locorum. Lipſi erras. Nam, vt quod res eſt ſeriò dicam, peregrinationem non vſqueeò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. ſed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauſeas tollat: non tollat morbos, qui altiùs penetrârunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat.

** Stoici hæc ita diſtinguūt, vt primos contra aut præter rationem motus, Adfectus appellent: eoſdem, crebros & inueteratos, Morbos.*

Cantus, vinum, ſomnus, * commotiunculas illas primas non rarò ſanârunt iræ, doloris, amoris: at nunquàm ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc eſt: & peregrinatio fortaſſe leues quoſdam languores ſanabit, non ſanabit veros. Hærent enim primi illi motus orti à corpore quodammodo adhuc in corpore, aut certè in ſummâ, vt ſic dicam, animorum cute: ideoque non mirum ſi quamuis leui ſpongiâ abſtergeantur. non

At veri & veteres adfectus externis illis non leniuntur.

ita inueterati illi adfectus, quibus ſedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multumque erraueris, cùm

terram

terram omnem & mare circulatus fueris:nullo eos mari elues, obrues nullâ terrâ. Sequentur te: & poſt peditem equitemque ſedebit, vt cum poëtâ loquar, atra cura. Socrates interroganti cuidam, quid ita peregrinatio ſibi non profuiſſet? ſcitè reſpondit, Non enim te deſeruiſti: ſimile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem! ſed vereor vt ducem: quia non ſequentur te adfectus tui, ſed trahent.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientiâ & Conſtantiâ petendum.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conſpecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui ſenſum? Auocant fortaſſe interdum & ponunt, ſed nec in longum, nec in bonum. Vt picturâ quamuis egregiâ oculi non diu delectantur: ſic omnis iſta hominum locorumque varietas nouitate nos capit, ſed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis eſt, non fuga: nec ſoluit peregrinatio doloris hanc cathenam, ſed laxat. Quid autem iſtud me iuuat, ſi lucem pauliſper video in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò eſt. inſidiantur animo externæ hæ omnes voluptates, & ſpecie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minùs valida non extrahunt humorem noxium, ſed mouēt: ſic vana hæc delectatio irrîtat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à ſe aberrat animus: ſed vel inuitus domum

Obiectioni occurſum.

Et videri aliquod in mutatione ſolatium, non autem eſſe.

Aggrauari enim per eam mala.

mum mox compellitur & in vetus contubernium malorum. Illa ipſa opida conſpecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid ſiue audies, quod ſenſum refricet tui doloris. Aut ſi paulliſper quieſces: breuis ille velut ſomnus erit, & mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Creſcunt enim interpellatæ quædam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipſi, vana hæc, imò noxia: nec remedia, ſed venena: vera illa potiùs admitte & ſeuera. Solem ſolumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipaſti, ſubtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc deſperatio eſt, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi ſis, ſed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemque Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua quæ ſuſpensâ aure bibant audientes: ſed quanto melius, ſi idem hic tibi ad Sapientiam impetus & cupido? ſi penetres in feraces illius campos? ſi fontes humanarum perturbationum inquiras? ſi valla & arces exſtruas, quibus arceas & defendas cupidinum inſultus? Hæc enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio iſta iuuabit: nihil

Verum autem remedium in animi mutatione.

Curioſa cura peregrinantium circa externa.

Quam ad interna trãſferri melius: & grauia potius, quàm ſuauia quæri.

——euaſiſſe tot vrbes

Argolicas, medióſque fugam tenuiſſe per hoſtes:

Turbas alioquin vbique comites eſſe.

hoſtem reperies apud te, & in iſto (pectus mihi concutiebat) penetrali. Quid refert ad quàm pacata loca veneris? bellum trahis tecum. ad quàm quieta? turbæ circum te, imò in te ſunt. Pugnat enim pugnabitque ſecum ſemper diſcors hic animus, appetendo, fugiendo,

ſperan-

ſperando, deſperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt ſe periculo intectos & auerſos: ſic errones & tirones iſti, quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit, ſed tantùm fuga. At tu, adoleſcens, ſi me audies, ſtabis: & gradum firmabis contra hunc doloris hoſtem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euaſit, nemo fugiendo.

Reſiſtendum igitur. & pugnandum cum dolore Conſtantiæ armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

SERMONIBVS iis Langij erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam ſtare conor & adſurgere, ſed, vt ij ferè qui in ſomnis laborant, vano niſu. Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, identidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, ſi potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla ſolicitudinum deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluam hunc Prometheum. Attende tantùm & intende. Ad Conſtantiam te vocaui, Lipſi, & in eâ ſpem & præſidium poſui tuæ ſalutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoſcenda eſt. CONSTANTIAM hîc appello, RECTVM ET IMMOTVM ANIMI ROBVR, NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitudinem inſitam animo, non ab Opinione, ſed à iudi-

Ad explicationem Cõſtantiæ deſcenſum.

Quid propriè ea ſit.

à iudicio & rectâ Ratione. Excluſam enim ante omnia volo Peruicaciam (ſiue ea * meliùs Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi robur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento. Et robur duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi iſti & peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, ſupereminet autem & exſilit ſuâ ſponte. Talis enim iſtorum ventoſa hæc durities eſt: cui origo à Superbiâ, & nimio pretio ſui. igitur ab Opinione. At Conſtantiæ vera mater, Patientia & demiſſio animi eſt. quam definio RERVM QVAECVMQVE HOMINI ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVNTARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM. Quæ rectâ ratione ſuſcepta, vna illa radix eſt, quâ altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem ſæpe & torporem quemdam animi marcentis ſuggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate ſui. Virtus autem mediâ viâ ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus ſuis deſiat aut excedat. Dirigit enim ſe ad vnius Rationis trutinam: & illam habet examinis ſui velut normam & obruſſam. Eſt autem recta Ratio non aliud, quàm DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE (quatenus tamen eæ ad nos ſpectant) VERVM IVDICIVM AC SENSVS. Opinio huic contraria, DE IISDEM FVTILE IVDICIVM AC FALLAX.

** Nam Attius apud Nonium illam in virtutē ponit, hanc in vitio. Seneca tamen & alij aliter.*

Conſtantiæ origo à patientiâ.

Ea quoque definita.

Diſcreta à Torpore.

Conſtantia medium inter Elationē & Abiectionem tenet: idq́. Ratione duce.

Ratio igitur quid ſit?

Quid item Opinio?

CAPVT

CAPVT V.

Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis ſentio & Rationis) non robur ſolùm aut infirmitas animi oritur, ſed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtilique facturus mihi videor, ſi de vtriuſque origine & naturâ vberiùs paullò dicam. Vt enim lana priuſquam vltimum illum & optimum colorem combibat, ſuccis quibuſdam aliis præparanda & imbuenda eſt: ſic prædictionibus iſtis tuus Lipſi animus, priuſquàm eum hac Conſtantiæ purpurâ ſeriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. illa nobilior, quæ ſpiritum ignemque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta iſta inter ſe, ſed concordiâ quadam diſcordi: nec facilè inter eas conuenit, vtique cùm de imperio agitur aut ſeruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere ſe ſupra ignem ſuum conatur, & cœnum hoc ſupra cælum. Hinc in homine diſſidia, turbæ, & veluti adſidua quædam velitantium inter ſe partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in animâ: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo eſt: & magnificè eam Seneca celebrauit, **Partem in homine diuini ſpiritus merſam*. Eſt enim hæc eximia illa intellegendi iudicandique vis: quæ, vt anima perfectio hominis, ſic ipſa animæ eſt. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non

De vtrâque accuratiùs & vberiùs dictum.

Homo duplex. Anima in eo ſublimis & ignea: Corpus, humile & ab humo.

Pugna inter eas partes.

Animâ Ratio propugnat: Opinio, corpus.

**Quod virgine haud verum: ſed tamen imago quadam reliqua dei.*

Quid recta Ratio.

enim tota anima, ne aberres, recta ratio eſt: ſed quod in eâ vniforme, ſimplex, immixtum, ſecretum ab omni fæce & lentore: quodque, vt verbo dicam, ſidereum in eâ & cæleſte. Nam ipſa anima, quamquam labe corporis & contage ſenſuum grauiter corrupta & infecta ſit: tamen veſtigia quædam ortus ſui altè retinet, & clarè in eâ ſcintillantes reliquiæ primi illius purique ignis. Hinc iſti etiam in malis proiectiſque hominibus conſcientiæ ſtimuli: hinc flagella interna & morſus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi ſcilicet ſanior illa ſanctiorq. pars poteſt, non poteſt opprimi: & tegi vrens illa flamma, non extingui. Emicant enim ſemper ſubſiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illuſtrant, in his ſordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Conſtantiam ducunt & Virtutem. Atq. vt heliotropium & flores quidam ingenio ſuo ſemper ad ſolem: ſic Ratio ad deum obuerſa & originē ſui. Firma in bono & immota: vnum idemque ſentiens: vnum idemq. appetens aut fugiens: recti conſilij, recti iudicij fons & ſcaturigo. Cui parēre, imperare eſt: & ſubiici, præeſſe rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exſultantes animi motus, quiſquis hāc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc ſequitur vt Theſeium filum. Deus ipſe per hanc ſui imaginem ad nos venit, imò quod propius eſt, in nos: & rectè ille quicumq. dixit, *Bona mens ſine deo nulla eſt.* At ſequeris illa & non ſana pars (Opinionem dico) originem ſuam Corpori, id eſt terræ debet: eoq. nil niſi eam ſapit. Corpus enim etſi per ſe immobile & exſenſum, tamē vitam motumq. ab animâ ſumit: & viciſſim animæ imagines rerum ſubiicit, per ſenſuū feneſtras. Ita velut communio quæ-

Quæ aliquo modo ſemper in homine viuit.

Recta ratio conſtans, & ad Conſtantiam limes.

Laus eius, & dignitas.

Opinionis origo à terrâ & corpore.

nio quædam & ſocietas coïta inter animam & corpus: ſed cõmunio, ſi exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è ſuo faſtigio: addicitur miſceturque ſenſibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis naſcitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera ſedes, Senſus: origo, Terra. ideoque abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum ſpectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè conſulens, malè iudicans, Conſtantiâ imprimis animum ſpoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras ſpernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, ſed corpori ſenſibusque gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus qui per nebulam aut aquam inſpicit, res metîtur falſo modo: ſic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, ſi conſideras, malorum mater: hæc auctor in nobis cõfuſæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac eſt: quòd adfectus diſtrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab iſtâ. Itaq. vt ij qui Tyrannidem ſublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntque arcem: ſic nobis ſi ſeriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum caſtellum hoc Opinionum. Fluctuabimur enim cum iis ſemper: ſuſpenſi, queruli, turbidi, non deo non hominibus ſatis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: ſic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tamquam ſaburra Rationis non ſtabiliuit.

Quomodo ex iis naſcatur?

Opinio infirma, & ad inconſtantiam lines.

Eius vituperium.

CAPVT VI.

Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipſi, leuitas eſt, vt vides: propriumq. eius, mutare ſemper & pœnitere.

Ad Conſtantiam monitio.

at Rationis, Conſtantia: ad quam induendam animo, ſeriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc eſt ſola illa Helena, quæ vetum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod ſi ſemel demiſiſti & imbibiſti, altus contra omnem caſum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoque proximum tibi vindicabis, Non moueri. Vidiſtin' in ſcitis & ſcutis quorundã hodie regum ſublime & inuidendum illud, *Nec ſpe nec metu?* in te conueniet: qui verè rex, verè liber, ſoli deo ſubiiciêre, immunis à iugo Adfectuũ & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria tranſire dicuntur, & ſeruare ſuam vndam: ſic tu per tumultus circumfuſos, vt ſalſedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Conſtantia te attollet. Vacillabis? ſuſtinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? ſolabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi ſecuritas, vbi pax habitat: in quo perfugium aſylumque à turbis & à curis. Quem ſi bonâ fide ſemel tenueris, nõ turbet ſolum patria tua ſed ruat, ſtabis ipſe inconcuſſus. Nimbi circum te cadant & fulmina & tempeſtas: clamabis verâ magnaque voce,

Eius vis & fructus.

Contra dolorem præſertim & turbas.

— medius tranquillus in vndis.

CAPVT VII.

Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri Publica.

HAEC cùm dixiſſet Langius voce & vultu acrior quàm ſolebat, me quoq. ſcintilla corripuit boni ignis.

ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè ſic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnẽ medicinam, ſiue tu ferrum cogitas ſiue ignem. Imò vtrumq. pariter, ait Langius. quia & alibi ſtipulæ exurendæ inaniũ opinionum ſunt, & alibi ſtirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúſne etiam? an potior commodiorque nunc ſeſſio? Seſſio, inquam ego. æſtuare enim iam incipio non ab vnâ cauſſâ. Cumque ſellas Langius ferri & poni in eodem atrio iuſſiſſet, & iuxtim eum aſſediſſem: ille paullùm ad me obuerſus, iterũ ſic cœpit. Ieci hactenus velut fundamẽta Lipſi, quibus commodè & tutò inædificaretur futurus ſermo: nunc, ſi placet, accedam propiùs & cauſſas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo ſunt, quæ arcem hanc in nobis Conſtantiæ oppugnant, Falſa bona, Falſa mala. Vtraque ſic appello, QVAE NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVAEQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT AVT LAEDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione eſſe, & communi quodam vulgi ſenſu. In priori claſſe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in poſteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici iſto ſtirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & cõterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium: Metus, & Dolor. E quibus, priores duo bonum aliquod opinabile reſpiciunt, exq. eo nati: poſteriores, malũ. Lædunt omnes turbant-

Hoſtes Cõſtantiæ duo.

Falſa bona.

Falſa mala.

Adfectus præcipui, quattuor, oppoſiti inter ſe: ad quos reliqui referuntur.

turbantq. animum, & niſi prouides, deiiciũt de ſuo ſtatu: ſed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conſtantia tanquam in æquabili quadam trutina ſit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falſa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus:) ad falſa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, ſunt Priuata. Publica deſigno & definio, QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. Inter illa cenſeo, Bellum, Peſtem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune ſpectant. Inter iſta, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & ſiquid velut domo clauſum, in vno ſinguloque homine conſideramus. Cauſſa mihi ita diſtinguendi non vana. quia reuera aliter is luget & alio quodam ſenſu, qui cladem patriæ, qui exſilium exitiumq. multorum: quàm qui vnius ſuum. Adde quòd ex vtriſque alij atque alij morbi. ſed niſi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxij plerique noſtrûm: ſiue quia impetu & turbâ ingruunt, ac confertâ velut acie obruunt reſiſtentem: ſiue magis, quòd ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex iis innaſci animis nõ agnoſcimus ſæpe, non ſentimus. Ecce priuato dolori quiſquis ſuccubuit, fateatur vitiũ & imbecillitatem neceſſum eſt, etiam ſi non emendet (quæ enim defenſio?) at qui huic, adeò de labe aut lapſu ſæpe non fatetur, vt ſit qui iactet etiam & cenſeat pro laude. Pietas enim & Miſeratio dicitur: & quantulum abeſt, vt inter virtutes imò numina conſecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores paſſim dilau-

Quomodo ij Conſtantiam turbẽt?

Falſa bona, Cupidine & Gaudio: Mala, Metu & Dolore.

Sed Mala, duplicia: Publica, & Priuata.

Firmata ea diſtinctio, & aptata rei.

Dolor ex malis publicis grauiſſimus, & creberrimus. Quia cum impetu venit.

Quia honeſti ſpecie irrepit & imponit.

diſlaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorſus exculco ego, ſed temperandum eum moderandumq. eſſe cenſeo & ſciſco. Reuera enim vitium eſt, intemperies eſt, & animi à gradu deiectio ac lapſus. Sed & grauis morbus parte aliâ. quia non vnus in eo dolor, ſed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, cauſsâ Hominum, cauſsâ Patriæ. Vt id quod ſubtilius dici & diuidi à me videtur, capias ſub exẽplo. ecce Belgica tua nunc premitur nõ vnâ clade, & circumplexa eam vndiq. ciuilis huius belli flamma. vides paſſim agros vaſtari, diripi: opida incendi, euerti: homines capi, cædi: matronas pollui, virgines imminui: & quæ alia comitari amant bello. Nónne hîc tibi dolor? dolor. ſed varius & diuiſus, ſi inſpicis: quia ſimul & te luges, & ciues, & patriam ipſam. In te, damna: in ciuibus, varium caſum & occaſum: in patriâ, conuerſionem euerſionemque ſtatus. Alibi habes quod clames, *Me miſerum!* alibi, —— *tot ciues mei*

Mandatam hoſtili peſtem oppetiiſtis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria!* Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil poſſit ingruentium tot malorum: aut valdè ſiccum & ſapientem eum eſſe oporteat, aut valdè durum.

Quia item varius & multiplex.

Idq. exemplis oſtẽſum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres adfectus coërciti. exque iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica, lugent.

QVID eſt Lipſi? ſatin' vt præuaricari Conſtantiæ meæ videor, & cauſſam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animoſi & fidentes Imperatores: elicui in campum

campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nunc confligam. ſed velitatione quadam priùs, deinde aperto Marte & velut collatis ſignis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi ſunt, Conſtantiæ noſtræ valdè aduerſi: Simulatio, Pietas, Miſeratio. Atque ille quidem priùs. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi eſſe, imò morti. Satin' ſeriò adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior, Imò ſeriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irrîtas? Ego ſeriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario veſtro imponunt medicis, & dolorem publicum ſimulant, qui reuerâ eſt priuatus. Quæro igitur, ſatíſne acceptum habeas, curam iſtam

Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico.

Contra Simulationē, primò.

Quam malâ ambitione ſæpe induūt.

Quæ te nunc coquit & verſat ſub pectore fixa,

patriæ ipſius cauſsâ ſuſceptá eſſe, an tuâ? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius cauſsâ mihi hic luctus, Langi, patriæ. Ille capite abnuēs, Adoleſcens vide etiam atque etiam, inquit. Nam in te ſi eximia hæc & ſincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines ſæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt ſic dixerim, magis in frontem incurrens. ſed ſi propiùs examinas, reperies plerumque diſcidium aliquod linguæ & cordis. Ambitioſa illa verba ſunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo hiſtrione nobili traditum eſt, cùm Athenis fabulam actitaret in quâ dolor repræſentādus, eum filij ſui defuncti oſſa & vrnam clàm intuliſſe, & theatrum totum vero gemitu luctuq. compleſſe: idem hîc dixerim de pleriſque veſtrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati perſonâ patriæ, priuata veſtra damna veris

Priuata enim pleriq. lugent, non publica.

veris & ſpirantibus lacrymis lugetis. *Mundus vniuerſus exercet hiſtrioniam*, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fuſus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itane? dolorẽ ſanè veſtrum video: quæro & cunctor de cauſſâ. Quian', publica malè habent? hiſtrio pone perſonam, imò quia tua. Vidimus agreſtes ſæpè trepidare & cōcurrere & vota facere, cùm calamitas ſubita ingruit aut tempeſtas: ſed tu, cùm deſæuiit, eoſdem ſeuoca & examina, reperies vnumquemque timuiſſe dumtaxat ſegeti & agellulo ſuo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pænè dicam & cæci concurrent ad reſtinguendum. quid cenſes? vtrũ amore patriæ? imò pete ab ipſis: quia damnum illud ad ſingulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc eſt: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, ſed quia inter plures eos ipſi.

Itaque cauſſa intima quærenda doloris.

CAPVT IX.

Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum. item malitiâ hominum gaudentium malis alienis, cùm ipſi extra ea.

ITAQVE coram te iudice hæc cauſſa agatur, & in tuo tribunali: ſed, quod olim, leuato velo. Nempe bellum hoc times? times. cur? quia peſtis & pernicies coniuncta bello. Peſtis illa ad quos? nunc ad alios quidem, ſed pertingere etiam ad te poteſt. En caput tui doloris (ſi verum fateri ſine eculeo vllo vis) en, fontem! Vt enim cùm fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo ſtabant, tremuerunt: ſic in magnis iſtis communibusque cladibus damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem ſi tollis, tollis vnà

Dolemus lugemusque publica non vt publica.

Sed quia aut damnum iis priuatum adiunctum, aut eius metus.

hunc dolorem. Ecce bellum ſi apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra diſcrimen enim tu ſis:) ſi apud Belgas, plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipſa ſi luges, quid intereſt? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte. an non & illi homines eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pilâ? Exiguum hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam eſſe cenſes? Erras. vniuerſus orbis eſt, quacumque homines ſunt cæleſti illo ſemine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, cuiatem ſe ferret? Mundanum, reſpondit. Magnus enim erectusque animus non includit ſe iſtis ab opinione terminis: ſed cogitatione & ſenſu totum hoc Vniuerſum complectitur, vt ſuum. Vidimus ſtultos & riſimus, quos cuſtos aut magiſter alligabat ſtraminis vel exigui fili nodo: atque illi ſtabant quaſi ferro aut verâ compede deuincti. ſimilis noſtra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo aſtringimur ad certá terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam, (vereor enim vt poſſis concoquere:) addo amplius. ſiquis deus ſponſor tibi per hoc ipſum bellum ſit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamq; ſaluam, teipſum in monte aliquo conſtituat velatum Homericâ nube: etiámne dolebis? de te quidem hoc non auſim dicere, ſed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos ſuos auidè paſcet in confusâ illâ morientium ſtrage. Quid abnuis, aut miraris? Ita inſita neſcio quæ malitia humani ingenij fert, *Lætans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam guſtu ſuauiter acerba ſunt: ſic alienæ curæ, ſecuris nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium ſpectet. adficietur ſanè, ſed non iniucun-

Occurſum obiectioni de patriâ:

Quæ latius patet, quàm cenſet vulgus: &

Opinio ſola eſt, quæ eam artat.

Sed oſtenſum, ne anguſtæ quidē illius patriæ cauſsâ nos dolere.

Malitia noſtra in alienis malis id euincit.

iniucundo quodam animi morſu: quia aliena pericula videt, ſine ſuo. at repone eumdem in iactatâ illâ naui: dolebit ſcilicet alium dolorem. idem cùm omnia fecimus, diximus, hîc eſt: & *noſtra mala verè atq. ex animo lugemus, publica dicis moriſq. cauſsâ. Quamobrem aulæum hoc ſcænicum tandem remoue Lipſi, & ſiparium complica: & miſsâ omni ſimulatione, oſtende te nobis vero doloris tui vultu.

* *Egregiè Pindarus*: τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ' ὁμῶς. εὐθὺς δ' ἀπήμων καρδία κᾶδος ἀμφ' ἀλλότριον.

CAPVT X.

Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

ACRIS mihi viſa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ iſta ſermonũ libertas, imò acerbitas eſt? inquam. ſic vellicas, ſic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

——* μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

* *ægro ne ægritudinem Addas. ſatis ſuperq. cladibus premor.*

Langius arridens, Ergóne tu cruſtulum, inquit, à me aut mulſum exſpectas? atqui ferrum paullò antè poſcebas & ignem. Et rectè. Philoſophum enim audis, Lipſi, non tibicinem. cui docere propoſitum, non ducere: prodeſſe, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt exſultes. *Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τοῦ φιλοσόφου σχολεῖον, clamabat olim Rufus: quò ſanitatis cauſsâ concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: ſed penetrat, pungit, radit, & acri quodam ſermonum ſale ſordes abſterget animorum. Itaque ne in poſterum quidem, Lipſi, roſas cogita, ſeſamum, aut papauer: ſed ſpinas, ſicas, abſynthium

Sapientis acris oratio, ad ſanitatem cõparata non ad ſuauitatẽ.

* *Officina medici, ô viri, philoſophi ſchola eſt* Eſt autem Muſonij Rufi, apud Arrianum.

thium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi, ſi fas dicere, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis me, ſed per argutias ſupplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipſam.

Per occaſionem tranſitus ad ſecundum Adfectum.

Egóne? falſum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) reſpectum in eo aliquem mei eſſe; at non ſolius. Lugeo enim, Langi, patriam imprimis, lugeo: lugeboque, etiamſi nullum mihi in eius diſcrimine diſcrimen. Iure bono. illa ſiquidem eſt, quæ me excepit, fouit,

Patriæ particularis laus: &

aluit: communi gentium ſenſu, ſanctiſſima & antiquiſſima parens. At enim orbem vniuerſum patriam mihi das. Quis renuit? ſed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi eſſe magis

A naturâ cũ eâ vinclum.

definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo propiùs obſtringor. Niſi cenſes vim nullam eſſe laciendi & attrahendi in natali illo ſolo. quod primùm corpore iſto preſſimus, pedibus inſtitimus: cuius aërem hauſimus: in quo infantia noſtra vagiit, pueritia luſit, iuuentus exercita & educata eſt. Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ ſerie cognati, amici, ſodales: & tot gaudij illecebræ, quas fruſtrà terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis,

Etiam in aliis animalibus.

filum tenue, ſed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia ſua amant & agnoſcunt; aues, nidos. Piſces ipſi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certâ eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti ſiue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quiſquis vir eſt, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam ſapientiam nec ſequor adhuc nec adſequor: Euripidem magis, verè adfirmantem:

ἀναγκαίως

——— ἀναγκαίως ἔχει * -imperat Neceſſitas Amare patriã cunctos.

Πατρίδος ἐρᾷν ἅπαντας.

CAPVT XI.

Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

Ad hunc ſermonẽ renidens Langius, Adoleſcens, inquit, mira tua pietas: & iã periclitatur, opinor, de cognomine ſuo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quòd vltrò offert ſe hic Adfectus & procurrit antè ſigna: quem iam antè aggredi mihi decretum; & ſternere leui haſtâ. Detraho autem illi ante omnia velut ſpolium pulcherrimæ veſtis, quâ malè ſe exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutum eſſe ſcio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM DEBITVMQVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria *mediam his ſe inſerit? Quia, inquiunt, etiam illa ſanctiſſima & antiquiſſima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, ſed in Naturam ipſam! Illáne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu ſi acutior Lipſi, tenebras meas illuſtra. Quiáne excepit? id enim viſus antè dicere. atqui etiam hoſpes aliquis ſæpè aut caupo. Fouit? haud paullò molliùs olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc ſegetes cottidiè: & inter magna corpora quibusque nihil imputet terra, Cælum, Aër, Aqua. Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba ſunt: quibus

Rationes ex repulſæ.

Adfectum cum malè Pietatis nomine velari.

*Nam faciũt tres gradus: Pietatis: in deũ, patriam, parentes.

Nec Patriam parentis nomine dignãdam.

 nihil

nihil expreſſeris, præter plebeiũ & inutilem quemdam Opinionis ſuccum. Parentes quidem ij ſoli, qui genuerunt, formârunt, geſtârunt: quorum nos ſemen de ſemine, ſanguis de ſanguine, caro de carne. Quorum ſiquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recuſo, quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti, viri magni, ſic effati paſſim. Fateor. ſed ad famam, non ad verum. quod ſi ſequeris, ſacrum illud &

In deum & parentes, Pietas: in patriam, Caritas.

auguſtum nomen deo remittes, &, ſi placet, parentibus: hunc quidem adfectum, etiã cùm emendatus eſt, contentum eſſe iubebis honeſto titulo Caritatis. Sed de nomine tantum eſt: rem potiùs videamus. quam equidem

Quæ temperanda eſt.

non totam tollo, ſed tempero, & velut ſcalpello circumcîdo rectæ Rationis. Vt enim vitis, niſi amputes, latiſſimè ſe ſpargit: ſic iſti Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens, Lipſi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique noſtrum in minorem hanc patriam eſſe: ſed cuius cauſſæ, vt video, parùm liquidò tibi co-

Vnde ea Caritas nata? A more non à naturâ.

gnitæ aut origo. A naturâ enim eſſe vis: reuerâ autem eſt à more quodam & inſtituto. Poſtquàm enim homines ex rudi illâ & ſoliuagâ vitâ ab agris in opida compulſi ſunt, & domos ac mœnia ſtruere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam neceſſariò inter eos exorta, & ſo-

Imò ideò amamus patriam, quia quiddam in eâ noſtrum.

cietas variarum rerum. Terram & fines quoſdam coniunctim habuerunt: templa in promiſcuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuũ vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipſas res ita amare & curare auaritia

Et origo illi, ab amore priuato.

noſtra occœpit (nec errauit prorſus) vt ſuas. Verè enim ſingulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis poſ-

ſeſſioni-

ſeſſionibus,niſi quòd non vnius. At conſortio iſta velut formam,& faciem quādam expreſſit noui ſtatus.quam Remp.& eamdem propriè Patriam appellamus. In quâ cùm intellegerent homines quantum momenti eſſet ad ſalutem ſingulorum: latæ etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos,qui inſtar legum. Hinc factum,vt commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia reipsâ priuatæ noſtræ opes ſaluæ, illâ ſaluâ; & mortuæ, moriente. Hinc caritas in eam ſiue amor. quem boni publici cauſsâ (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictisque omnibus maieſtatem patriæ adſtruentes. Ab inſtituto hic adfectus igitur,me quidem iudice.quod ſi à naturâ,vt tu pertēdebas: quid ita non pariter in omnes & eâdem menſurâ diffuſus? cur nobiles diuitesq́. patriam magis amant,curant: minus plebeij aut inopes, quos plerumque curarum ſuarum videas,publicâ omiſsâ? Quod tamē aliter euenire certum eſt,in omni adfectu qui à violento iuſſu naturæ. Denique quid cauſſæ adferes,quòd tam leuis cauſſa ſæpe eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quoſdam ambitio patriâ elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali relictâ reginâ regionum Italiâ, in Galliam, Germaniam,imò Sarmatiam ſedes tranſtulerūt & fixerunt,quæſtus tantùm cauſsâ? Hiſpanorum quot millia quotannis in ſepoſitas & ſub alio ſole terras auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totū hoc vinclum eſſe, quod vna aliqua cupiditas tam temerè ſoluit aut rumpit. At erras etiam largiter,Lipſi, in circumſcribendâ patriâ ipsâ. Adſtringis enim eam ad natale

Quem produxit & auxit cōſuetudo,ſiue lex.

Idq́ue ſocietatis humanæ cauſiâ.

Argumenta clara, cur nō à natura.

Primò,quia non æquiter tāgit omnes.

Secundò, quia facilis minui,imò tolli.

Reiecta opinio de particulari patriâ.

taleillud ſolum, quod inſtitimus, quod preſſimus: & quæ alia mihi tinnis inani ſonitu verború. Petere enim illinc fruſtrà vis inſitas amoris huius cauſſas. Nam ſi genitalis ſolius ſoli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Iſcanum, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, ſed ſilua & nudus ager. Amor ergo meus & cura intra iſtos anguſtos limites concluſa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te definiente, ſiluani illi aut agreſtes, quorum natalis terra florens ſemper & pænè extra omne cladis aut interitus diſcrimen. Sed non illud profectò Patria eſt, non: ſed VNVS ALIQVIS STATVS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam ſi iure amari à ciuibus vis: fatebor. defendi: agnoſcam. mortem pro ea ſuſcipi: permittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Non eſſe eam, locum natalem.

Quid verè & propriè ea ſit?

Eaque ciuiliter ſanè defendenda.

Dulce & decorum eſt pro patriâ mori,

magno adſenſu caueæ dixit poëta Venuſinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremò, Lipſi, altum illud & arcanum tibi inſtillo: ſi hominem totum aſpicis, vanas falſasque eſſe has omnes patrias. & corpori quidem fortaſſe aliquã hîc poſſe tribui, nullam animo: qui è ſupero illo domicilio delapſus, velut carcerem & cuſtodiam habet omnem hanc terram. At cælum vera illi germanaque patria eſt. ad quam adſpiremus, vt cum Anaxagorâ ex animo poſſimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, Nihil tibi curæ

At non muliebriter cōploranda.

Sapientum decretum de verâ patriâ.

patria

patria eſt? Mihi verò illa patria. & digitum mentemque in æthera intendamus.

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui Miſeratio. eam in vitio eſſe. diſcriminata, lucis cauſſâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo diſpuliſſe hoc ſermone viſus Langius. & ad illũ, Iuuas largiter mi ſenex quà monẽdo, quà docendo. & iam Adfectum illum qui erga ſolum aut ſtatum eſt, videor temperare poſſe: nondum illum, qui in homines ipſos. Quomodo enim non tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miſerâ ſorte? Langius excipiens, At iſtic, Lipſi, inquit, non dolor propriè, ſed Miſeratio eſt: quæ ipſa tamen ſpernenda à ſapiente & conſtante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ eſſe non poſſunt, ſi deiicit contrahitque eum non ſuus ſolùm luctus, ſed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ iſtæ Stoïcorum ſpinæ ſunt? inquam. Miſerari me vetas? at virtus ea apud bonos eſt, certè apud nos qui verâ religione imbuti & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc ſi ab animis tollo, ægrè non feret quiſquam bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miſeriâ eſt, quiſquis miſeratur. Vt imbecilli malique oculi nota eſt, lippire ad conſpectum lippientis: ſic animi, dolere viſo dolente. Definitur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS.

Ad miſerationem tranſitum.

Quæ aliena ſapienti.

Nec Chriſtiano quidem prorſus conueniens: ſano intellectu.

Quid ea ſit.

Miſericordiam tamen non excludi.

Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alienō dolore quemquam nolumus aut inclinari? Imò flecti non diſplicet: ſed ad iuuandum, non ad dolendum. Miſericordiam tibi permitto, non miſerationem. Diſtinguere enim ea nunc placet, & recedere paulliſper à noſtrâ porticu, docendi cauſsâ. Miſericordiam appello,

Quid item ea ſit?

INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM.

Diſcrimen inter vtramque.

Hæc virtus illa, Lipſi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miſeratio tibi ſubrepit & imponit. At enim humanum eſt adfici, & miſerari. Eſto. ſed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione

Effectus vtriuſque.

animi eſſe cenſes? vt'ne ingemiſcas? vt ſuſpires? vt verba fracta & tertiata cum lugente miſceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones poſſum, è quorum oculis mille lacrymas citiùs expreſſeris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noſter verus ille miſericors, non miſerabitur quidem, ſed tamen eadem omnia aut maiora faciet miſeranti. Adſpiciet aliena mala humanis oculis, ſed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, ſed non lugubri aut deiecto. ſolabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet: & manum potiùs egeno aut lapſo porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumſpectè præſtabit. ne, vt in malâ contagione, alienus morbus in illum tranſeat: néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipſe feriatur. Quid hîc rigidum, ſodes, aut durum? & talis omnis Sapientia eſt: quæ procul intuentibus ſeuera & tetrica appâret; cùm propiùs ſucceſſeris, le-

Multa Stoicorum παράδοξα, non ἄδοξα.

nis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipſa Amorum dea. Sed ſatis de tribus his Adfectibus.

quos

quos ſi in parte tibi deterſi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

CAPVT XIII.

Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum: eáque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram ſeriamque pugnam; & omiſſis leuibus iſtis telis & luſoriis, ad decretoria arma. Milites copiasque meas omnes ordine & ſub ſignis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: ſecundo, Neceſſaria ea eſſe & à Fato: tertio, Vtilia nobis: poſtremo, Nec grauia, nec noua. Quæ copiæ ſi locis ſuis aptè pugnant & repugnant: etiámne reſiſtere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, ſigna canant.

> Verum pro Conſtantiâ nunc certamen.
>
> Diuiſio & ordo quattuor rationum, quæ principes.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipſi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente ſint: tum, meo animo, dolor præſertim, qui de rep. ſumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquàm ſcopum (vt amator, potiri; iratus, vlciſci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) ſoli huic nihil propoſitum reperies, præter ipſum. Ne vaga & libera nimis oratio mea ſit, ſed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. ſed quâ fini, cedò? aut quid ſperas in eo aut ſpectas? Vtrúmne vt rem

> Stultiſſimũ inter Adfectus, dolorem publicum eſſe.
>
> Quia fine nullo aut ſpe ſuſceptus.

lapſam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ peſtem perniciemque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud poſſis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is eſt: quam reprendere & infectam reddere, ne diis quidem voluerunt eſſe in manu. Et vanus tantùm? imò impius, ſi rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens eſt, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ ſiderum inæquales curſus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res ſuperas inferas, temperat, moderatur, gubernat. Caſum tu aliquem Fortunámve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore cenſes? temerario aut cæco impetu ferri miſcerique res humanas? ſcio, non cenſes: nec quiſquam à te alius, qui aliquid non dicam ſapientiæ habeat, ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumque conuertas; mortalia, immortalia, ſublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira, tam magna, tam multa, creârit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamque operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quídni autem velit? optimus eſt. quídni poſſit? maximus eſt. adeoq. vires nullæ ſupra ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum ſuos radios: & vno eodemque, vt ita dicam, ictu ſiue nictu, ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas

Eumdē impium: quia in deum pugnat.

Fortuna expulſa è rebus humanis.

Prouidentia ſtabilita.

Cuius immenſa capacitas, celeritas, immenſæ vires.

nitas hæc rebus omnibus, ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol illè quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vnâ cogitatione complectitur & ſenſu? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui hunc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel diuinè potiùs, is qui non multa de rebus diuinis, *Ariſtoteles: ὅπερ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκινητὸν δὲ καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας. id eſt: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe Lex, in exercitu Imperator: id in orbe eſt Deus. Hoc tantùm diſcrimine, quòd illis quidem laborioſum ſuum regimen, anxium, & exercitum eſt: deo autem ſine dolore aut labore, ſeiunctumque ab omni corporis niſu.* Eſt igitur in deo, Lipſi, fuit, erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (ſed cura tamen ſecura) QVA RES OMNES INSPICIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autem eſt, quod Prouidentiam hîc voco. de quâ queri non nemo per imbecillitatem poſſit, nemo quærere, niſi qui obſurduit & obbrutuit contra Naturæ vocem omnem & ſenſum.

** Libello περὶ κόσμου. quem Stobæus citat, vt Epiſtolam ad Alexandrū.*

Deſcriptio Prouidētiæ.

CAPVT XIIII.

Nihil hic geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè ſuper iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

Argumentũ à prouidentiâ in rem præſentem.

QVOD ſi benè imbibiſti, ſi gubernatorem illam vim inſerere ſe atque inſinuare, & vt cum poëtâ loquar,

——— ——— ire per omnes
Terráſque tractúſque maris,

ſeriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà eſſe poſſit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipſa prouida mens, quæ cælum hoc cottidiè voluit reuoluit, ſolem ducit reducit, fruges promit recondit: caſus iſtos & viciſſitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantùm & nobis commoda ſubmitti cælitus putas? imò triſtia etiam & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machinâ geritur, turbatur, miſcetur, (peccatum excipio) cuius non cauſſa & origo à primâ illâ cauſsâ. *Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demiſſa supernè eſt (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hæc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot abſorpſit, à Prouidentiâ eſt. quòd alibi peſtis multa millia hominum demeſſuit, ab iſtâ. quòd cædes, bellum, tyrannis apud Belgas, ab eâdem iſtâ. Diuinitus Lipſi, diuinitus immiſſæ omnes iſtæ clades: ideoq. benè & ſapienter Euripidi *ξυμφοραὶ θεήλατοι dictæ. Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occaſus, ab illo Sole. Itaque tu nunc cùm fræna dolori tuo

Ab eâ enim clades & mala immitti.

**omnium rerum diſpenſatores & adminiſtri in cælo.*

**clades à deo inuectæ.*

tuo laxas,& indignaris patriam tuam cõuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas, quis,& in quem,indignêre? Quis? homo,vmbra,puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetuſtas gigantes quoſdam fabulata eſt, qui diuos deturbare aggreſſi de ſuâ arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij eſtis. Si enim hæc omnia non permiſſa ſolùm à deo, ſed imiſſa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm ſceptrum illi (quod in vobis eſt) eripitis & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, ſidera, elementa, & omnia hæc ſæcla animantum parent non inuita & obaudiunt ſupremæ illi legi: nobiliſſimum rerum homo, ſolus in conditorem ſuum calces iacit & reſiſtit. Atqui ſi vela ventis dediſſes,ſequerêre non quò voluntas impelleret,ſed quò illi: & in hoc vitæ Oceano ſpiritũ illum ſequi recuſas temperatorem Vniuerſi? Et recuſas tamen fruſtrà, quia aut ſequêre, aut trahêre: & cæleſtia illa decreta vim ſuam ordinemque ſeruabunt, ſiue in volentem ſiue in rebellem. Rideamus,ſi is qui cimbam ad rupem alligauit & funem identidem trahat,rupem ad ſe accedere cenſeat, cùm ipſe ad illam: & non maior noſtra ſtultitia eſt,qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obſequi, non nos ipſi? Mittamus aliquando hæc vana: &, ſi ſapimus, ſequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum cenſeamus vt homini placeat,quidquid placuit Deo. Miles in caſtris,audito viæ ſigno,vaſa colligit; audito pugnæ,deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis ſit,& in hac militiâ ſequamur alacres & pleno gradu quocumq. vocantem Imperatorem, *Ad hoc ſacramentum adacti ſumus*, ait Seneca, *ferre mor-*

Indignum verò vt in eam homo inſurgat.

Cetera enim omnia creata pârent.

Sed & ſtultum, quia inſurgit ſine effectu.

Omnia enim diuina illa mens volentia, nolentia, moderatur & trahit.

Ideò ſponte parendum.

Auro meliora verba Senecæ.

re mortalia: nec perturbari his, quæ vitari noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus: deo parêre, libertas eſt.

CAPVT. XV.

Ad ſecundum pro Conſtantiâ argumentum tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceſſitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.

HOC firmum, Lipſi, & Vulcanium planè ſcutum contra omnia externa: hæc aurea illa arma, quibus tectos, Plato pugnare nos iuſſit in caſum & Fortunam. Deo ſubiici, Deum cogitare: & in omni euentu,
• Alluſi ad Legionis veteris cognomen, Pia Felicis. mentem hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem. Prouidentiam dico. Cuius *pias & felices copias quoniam ſatis explicui: producam & inducam agmen
A Neceſſitate argumentum alterũ. alterum, quod ſub Neceſſitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim
Cuius vis communiter oſtenſa. Fulminatricem. Rigida enim & infracta iſta vis, quæ omnia domat, ſuperat: & cui mirabor, Lipſi, ſi reſiſtes.
• Quid fortiſſimũ? Neceſſitas, omnia enim vincit. Thales interrogatus olim, *τί ἰσχυρότατον; rectè reſpondit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & ſermo de eâdem vetus etſi parum cautus, *τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. Hanc Pro-
• id eſt: ne deos quidem cogere poſſe Neceſſitatẽ. uidentiæ nunc adtexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex eâ nata. A deo enim eiuſque decretis Neceſ-
Plato v. De Legib. & VII. vſurpat. ſitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, vt Græcus philoſophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάθετος δύναμις τῆς προνοίας.
Quid ſit Neceſſitas? FIRMA *ſanctio & immutabilis Prouidentiæ poteſtas.* Eam
Quotuplex in noſtrâ hac re? Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato: A rebus ipſis: quoniam ingenium hoc omni-
Inſita rebus & innata, primò. bus creatis, vt inſitâ quadam vi ad mutationẽ ferantur & caſum. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam

turam agnata eſt: ligno, exedens caries aut teredo: ſic animalibus, opidis, regnis, internæ & ſuæ cauſſæ pereundi. Supera, infera reſpice: grandia, parua: manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per hunc (vt ſic dicam) cladium canalem labuntur ad ſuam metam. Meta ea, mors & interitus. quibus Peſtis, Bella, Cædes, adminiſtri & inſtrumenta. Ita ſi mors iis neceſſaria: neceſſariæ hoc reſpectu & clades. Quod vt clariùs videas ſub exemplis, non diffugiam mente & animo paulliſper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuerſum.

Quia ad mutationem omnia & interitū creata.

CAPVT XVI.

Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hic omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

ÆTERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, naſci, denaſci, oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut firmum arbiter ille rerum eſſe voluit, præter ipſum. —— μόνοις οὐ γίγνεται

Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε·

Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος:

exclamat Tragicus vates. Omnia iſta quæ ſuſpicis, quæ miraris, vicibus ſuis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabeſcit. Sidera? labuntur & cadunt. Et vt velet aut excuſet hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cæleſti illo corpore & euenient, quæ Mathematicis legem omnem

Exemplis ſuperis inferiſque id oſtenſum.

* *Vni deo Numquā ſenectus, atra nec mors imminet: Sed alia miſcet domitor ætas omnia.* Sunt Sophoclis verſus.

A cælo & aëre, initio facto.

 frangant

ſtangant & mentem. Cometas omitto, variâ formâ, vario ſitu, & motu: quos omnes ab aëre & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi, & nouæ ſtellæ. * Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimusque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quin Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſerit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus ἕσπερον appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum.* Proximum cælo aërem inſpice. mutatur cottidiè: & in ventos abit, nubes, & imbres.

** Anno lxxij. quod ſupra omnem elementarem regionẽ fuiſſe peritiſſimi Mathematicorum conſentiebant.*

Ab aquis & mari.

Tranſi ad aquas. flumina illa quæ perennia dicimus & fontes, aliâs periiſſe videbis; aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atq. vt interire eum totum poſſe cenſeas, creſcit minuiturque cottidiè per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & * vi ſuâ ſtare: ecce illîc labat, & tremore atque occulto ſpiritu concutitur: alibi aquâ corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit! Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, * duas inſulas cum opidis viriſque. Quin iam nunc cùm maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambẽs cottidiè & abrodens infidum marginẽ, Friſiorum, Ca-

A terrâ.

** Ideò Veſtam appellatam.*

Hoc ſine pugna & aduerſitas inter elemẽta.

** In Zelandia partibus.*

nuncfatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauiâ ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu æterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic iſtis. Incipiunt, creſcunt, ſtant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræmotus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numantiæ, Corinthi, priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiumque *domina & falsò Æterna vrbs, vbi eſt? obruta, diruta, incenſa, inundata, periit non vno leto, & ambitiosè hodie quæritur nec inuenitur in ſuo ſolo. Byzantium illud vides, quod ſibi placet *duplicis imperij ſede? Venetias iſtas, quæ ſuperbiunt mille annorum firmitate? veniet illis ſua dies: & tu noſtra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet conſtruitque, & (ſi fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plaſtes, varias ſibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argillâ. Opida adhuc loquor & vrbes: ſed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & *Aſſyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniiſque: fors ea in Europam tranſiit. quæ tamē ipſa, vt corpora inſtante

Si elementa pereunt, quanto magis quæ ex ipſis?

Vrbium magnarum exitia aut excidia.

** Romam ſentio.*

** Romani, & Turcici.*

** De Aſſyriâ hiſtorici: de Iudæâ, ſacræ literæ. At de Ægyptiorum olim potentiâ, præter alios Tac. ſuus qui non minus magnificam eam facit, quā vis Parthorum aut imperiū Romanum. Lib. 11. Annal.*

 morbo,

morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præſentiſcere magnum ſuum caſum. Quod ampliùs & numquam ſatis miremur, hic à quinque annorum millibus & quingentis habitatus orbis ſeneſcit: & vt Anaxarchi exploſæ olim fabulæ iterum applaudamus, ſurgunt alibi ſuccreſcuntque noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehenſa Neceſſitatis lex! abeunt omnia in hunc naſcendi pereundique fatalem gyrum; & longæuum aliquid in hac machinâ eſt, nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, &, vt in Oceano, æſtus. Tu ſurge, tu cade. tu impera, tu ſerui. tu occultare, tu emerge. & eat hic rerum in ſe remeantium orbis, quamdiu erit ipſe Orbis. Germani feri olim fuiſtis? nunc miteſcite ante pleroſque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia ſceptrum tenuit? nunc ſeruiat. Vos Gothi, vos Vandali, vos fex Barbarorum prodîte è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeſte etiam pelliti vos * Scythæ, & potenti manu paulliſper habenas temperate Aſiæ atque Europæ. Sed iſti ipſi mox diſcedite, & ſceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem neſcio quem noui imperij ſurgentem video ab Occidente?

Concluſio, & per congeriem, mutationum exempla.

* *Ob Turcas dico, qui ex illis.*

CAPVT

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pænè expreſſerat hic ſermo, ita viſus mihi in clarâ luce cernere ludibria rerũ humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queis ſudamus? * τί δ' ἔ τις; τί δ' ὔ τις; σκίας ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoriâ leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi adſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, ἡσύχῳ ποδί. Ac principio Fatum aliquod in rebus eſſe, non tu Lipſi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignoſce, inquam, ſi temeligo tibi obiicior in hoc curſu. Fata mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego ſperno, & Parcas: & cùm Plautino milite, totum hoc anile agmen vno ſpiritu difflauerim, vt folia ventus. Langius ſeuerò atque adeò minace oculo, Temerarie

* *Quid eſt eſſe aliquem? quid eſt eſſe nullum? vmbra ſomnium, homo.*

Deflexum ad alteram Neceſſitatem, reſpectu Fati.

De quâ, ob ſpinoſa ingenia, diſſertio anceps.

Probatum initio fatalem aliquam neceſſitatem eſſe: Ex indiſſolubili iſto nexu.

& inconſpecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: niſi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus eſt, Prouidentia eſt: ſi hæc, Decretum & ordo rerum: ſi iſtud, firma & rata neceſſitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut quâ ſecuri ſcindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt ſcientia & præuiſio in eo ſint æterna. Eumdemque fixum, firmum, immutabilem, ſemper vnum & ſui ſimilem ſentimus: in iis quæ ſemel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

*Non etenim diuina mens vertitur æternorum. Homeri verſus.

*Οὐ γάρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Quæ ſi vera fatêris (& fatearis neceſſum eſt, niſi rationem omnem exuis & ſenſum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota eſſe, ab æterno in æternum. At ex eo neceſſitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt nō alia vetetior aut receptior ſententia inter gentes. omnibuſque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulſit, his & Fati. Vt iidem illi primi purique igniculi, qui homini illum aperuêre: præluxiſſe pariter videantur ad iſtud. Homerum ecce adi & audi, primum & ſapientiſſimum poëtarum. mentior, ſi aliam magis orbitam diuina illa Muſa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum ſtirps à ſuo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è noſtris, Virgilium vide. Ad hiſtoricos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidiſſe; &, Regna euerſa aut ſtabilita Fatis. Ad philoſophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ cōtra vulgum veritatis. At illi cùm in pleriſque aliis diuerſi ierint; ſtudio & malo ambitu certandi,

Fati impreſſa quædam omnibus noticia.

Homerus verè ſapiens poëta apud ſapientes.

Dux ad Fatum. Quem ſecuti ſcriptores reliqui.

certandi, mirū quàm omnes conuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox ſemitas ſecta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor poſſe reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tanquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgo confuſio hîc & error.

Philoſophi penè omnes in Fato conſpirant.

Sed de naturâ eius, quadripertitæ ſententiæ.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

AC Fatum Mathematicum quidē appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & Aſtrologi, primi auctores. interq. philoſophos fundus & ſubſcriptor, ſublimis ille *Mercurius. qui Prouidentiam, Neceſſitatem, Fatum, ſubtiliter nec vanè prorſus diſtinguens, ait: πρόνοιά ἐστι αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ· δύο δὲ τούτου δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ἀνάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ. τῇ δὲ εἱμαρμένῃ ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀστέρες· οὔτε γὰρ εἱμαρμένην φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλον γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες. κατὰ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτελοῦσι τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. id eſt: *Prouidentia eſt perfecta & abſoluta ratio cæleſtis dei. cui duæ cognatæ facultates, Neceſſitas & Fatum. Et Fatum quidem ſubſeruit miniſtratque Prouidentiæ, ſimul & Neceſſitati: at Fato ipſi, ſubſeruiunt ſtellæ. Nam nec Fati vim effugere quiſquam poteſt, nec cauere ſibi à vi & potentiâ ſtellarum. Hæ enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt*

Fatum Mathematicū, quid.

Etiam Plato inclinare iſtuc videtur in Timæo.

ficiunt & perficiunt Naturæ atq. Hominibus. Et in eâdem ſtultâ naui hodie non ſolùm Aſtrologorum vulgus, ſed (pudet dicere) è Theologis non nemo. At Naturale Fa-

Fatum phyſicum quid?

tum voco, ORDINEM CAVSSARVM NATVRALIVM, QVAE (niſi impediantur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQVE PRODVCVNT EFFECTVM. Ariſtoteles in hâc parte: ſi

**Nam ipſe Ariſtoteles ſi'ei. excip. e De mundo, vbi aliter.*

*Alexandro Aphrodiſienſi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophraſtus, qui clarè ſcribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἑκάςου φύσιν, *Fatum eſſe, vniuſcuiuſque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & ſine alienâ vi cauſſis, Fato. & retrò, Quòd homo ſerpentem gignit aut mon-

**Ita Virgilio, & Ciceroni, Fato perire, aut præter Fatum, ſcriptum.*

**Vt qui nec Prouidentiã plenè, & planè ſatis adſerat: ſed vbi ter aliquid in Ethicis.*

ſtrum, *præter Fatum: itemque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adſurgit quidem: quis autem caſum non vitet, qui non aſcendat? Et talis in *diuinis vbique ferè Ariſtoteles eſt: libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab aliâ mihi videtur & magis cæleſti aurâ. Quin hoc amplius in Græco ſcriptore lego, Ariſtotelem cenſuiſſe, τὴν εἱμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρόπον δέ τινα αἰτίας συμβεβηκότα πᾶσι τοῖς τῆς ἀνάγκης τεταγμένοις. Cor philoſophi! qui Fortunam caſumque ſeriò numerare inter cauſſas au-

Stoïci fortaſſe ſoli ſapiunt inter veteres Sapientes.

Quid Fatũ Stoicum.

det, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stoïcos meos venio (non enim diſſimulo. in pretio & amore mihi ea ſecta) qui auctores Fati Violenti. (Quod definio, cum Seneca, NECESSITATEM RERVM OMNIVM ACTIONVMQ., QVAM NVLLA VIS RVMPAT. aut cum *Chryſippo, δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητικήν. *vim ſpiritalem, ordine Vniuerſum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illæ nimis à recto aut

**Cuius etiã alia definitio in Agellij lib. VI.*

à vero

à vero, ſi ſanè & modeſtè interpretère. vti nec tota fortaſſe eorum ſententia, niſi iugulaſſet eam pridem conuerſus pollex omnis vulgi. Tribuunt iis duo impia. &, Quòd deum ſubiicem faciunt trigis fati. &, Quòd actiones item internas, & noſtræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriuſque culpæ. E ſcriptis enim eorum, quæ pauca reſtant, eſt vbi hæc elicias, eſt, vbi magis ſaniora. Seneca ſanè porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentiâ: *Eadem neceſſitas*, inquit, *& deos alligat. irreuocabilis humana ac diuina pariter curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſſit.* Et indiſſolubilis illa cathena nexuſque cauſſarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obſcurè videtur Arbitrio humano. At germani tamen verique Stoïci, apertâ fronte profeſſi numquam iſta. aut ſiquid tale iis elapſum in calore illo, vt fit, ſcribendi ſiue diſſerendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & ſenſu. Chryſippus ipſe (qui primus corrupit & eneruauit virilem ſectam ſpinoſo acumine quæſtionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noſter deū Fato ſubiicit (ſanior illi mens) ſed genere quodam ſermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum acceſſêre, Fatum aliâs Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs Deum. Itaque Zeno cùm definiſſet εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ ταὐτὰ, καὶ ὡσαύτως: *Vim ſecundum eadem eodem modo materiæ motricem:* addidit, ἥν τινα μὴ διάφορον καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν: *quam nihil interſit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixiſſe.* Et Chryſippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον ἀΐδιον τῆς προνοίας: *Prouidentiæ*

In quo aberrent hic Stoïci.

Deum Fato ſubiicere videntur.

Tollere humanam libertatem.

Sed reuera non penitus ea ſenſêre.

Nam Fati nomine ſæpe aliter abutuntur, & Prouidentiam, imò deum ipſum intellegunt.

æternam rationem. Iam Panætius Stoïcus θεὸν ἀπεφαίνετο τὴν εἱμαρμένην, *Deum ipſum dixit eſſe Fatum.* Quod idem ſentiens clarè * Seneca: *Quoties voles*, inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt hiſtorici tradiderunt, ex eo quòd poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia Stator Stabilitorque eſt. Hunc eundem & Fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cùm Fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum: ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ cetera pendent.* Quæ poſtrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipſa poſſit.

** Lib. IIII. De benef. cap. VII. vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.*

Neq. abiit hac parte à Stoïcis ſcriptor ille * magnus ad regem Magnum: οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον. οἷον ἀκίνητον οὐσίαν. εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρειν τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. id eſt: *Exiſtimo autem & Neceſſitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam ſtabilem naturam. & Fatum item ipſum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac ſine impedimento.* Qui ſermones ſiquid improuidi habent, nihil tamen impij: & apud æquos interpretes haud longè abſunt à vero noſtroque Fato.

** Ariſtoteles De Mundo.*

Alta & erecta Stoïcorũ ſecta: & quæ tales gignit.

Illud quidem elogium ſeriò Stoïcorum genti do. non aliam ſectam maieſtatem ſuam & prouidentiam deo magis adſeruiſſe: non aliam homines ad æthera illa & æterna traxiſſe magis. Et in fatalis huius ſtadij decurſu ſiquid lapſi: à laudabili bonoq. ſtudio fuit, cæcos mortales à cæcâ Deâ reuocandi. Fortunam inquio. cuius non ſolùm numen ab iis fortiter exploſum, ſed & * nomen.

** Vti & ab Auguſtino li. I. Retract. cap. I.*

CAPVT

CAPVT XIX.

Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentiâ differre.

SED de ſenſu veterum aut diſſenſu, dixi ſatis. cur enim curioſè nimis aut ſubtiliter ſcruter * τὰς ἐν ᾅδου τριακάδας? Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illuſtro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus poteſt, quàm Prouidentia ipſa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur, quia, fidenter hoc adſeuero, non aliud huic rei proprium in Romanâ linguâ. Abuſi eo veteres? nos vtemur: & eductam è Stoïcorum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm * *dictum & iuſſum diuinum*. At hoc ipſum illud eſt, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, ſiue cum illuſtri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SERIEM ORDINEMQ. CAVSSARVM. ſiue noſtris verbis, obſcuriùs ſed ſubtiliùs: INHAERENS REBVS MOBILIBVS IMMOBILE PROVIDENTIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Dixi, Prouidentiæ decretum, quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri ſtudio ſit) non prorſus adſentior, qui id cũ Prouidentiâ ipſâ, re & nomine miſcent. Scio arduum imò temerariũ, ὑπερούσιον illam & ὑπερφερόμενον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aũt adſtringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus eſt, perſeuero aliud Prouidentiam eſſe

* *Triceſimas quæ in orco.* quod adagium malè vertit, malè cepit noſter Deſiderius.

Fati nomen an, & quatenus, nobis licitum.

* *Priſciani verba. & ſimilia Varro.*

Veri Fati finitio prior, ſimplex.

Altera implicatior, ſed ad rei vim expreſſior.

Idémne id cum Prouidentiâ?

Non videri. & diſcrimina.

Prouidentia communiter cõſideratur: Fatum partitè. illa in deo, hoc in rebus.

* *Hæc vt explicarent, alij triplicem Prouidentiã fecêre. vt Platonici & Plutarchus. quâ diuiſione nihil opus.*

* *Milium terebrare.* adagio eſt, quâ vſus Galenus.

propriè, aliud noſtrum Fatum. Nam Prouidentiam non aliter capio aut conſidero, quàm vt IN DEO VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuerſa, indiuiſa, ſtipata, &, vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatũ ad res ipſas magis deſcendere videtur, in iisq́. ſingulis ſpectari. vt inquam ſit digeſtio & explicatio cõmunis illius* Prouidentiæ diſtinctè & per partes. Itaq. illa in deo eſt, & ei ſoli tribuitur: hoc in rebus, & iis adſcribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, *κέγχρον τρυπᾶν?* Imò ſumo hæc, Lipſi, è medio ſermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus *Meo bono fato id fieri, aut malo: &, Hoc eſſe regni illius aut opidi fatum.* At de Prouidentiâ nemo ſic loquetur: nemo, inquam, rebus ipſis eam tribuet, citra impietatem aut irriſum. Benè ergo dixi, in deo illam eſſe: hoc à deo quidem, ſed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etſi reapſe à Fato indiuulſam, tamen præſtantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adſerimus in Sapientum ſcholis. Sed ne dilatem hæc triſtia, etſi nondum trita: vides ex iſtis cauſſam mihi iuſtam diſcriminis, itemq́ue nominis retenti contra nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam priſci illi & olim conſcripti* Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in ſanâ & verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cui-

Prouidentia melior Fato.

* *Vt Auguſt. lib. v. De Ciuitate cap. I. & cap. IX. Item Iſidorus, Orig. VIII. cap. vl. Quin & Thomas Aquinas libellum De Fato ſcripſit & inſcripſit.*

Vlterior totius definitionis explicatio.

Fatum res non violat.

vt cuique rei impreſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intellego) neceſſariis, neceſſariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiam & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandum, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem nexumque cauſſarum intellego, quas Fatum definit. in Loco & Tempore, miram illam & numquam explicandam vim, quâ omnia euenta & certis locorum ſedibus, & temporum momentis, ſunt adſtricta. Fatum eſt Tarquinium regno eiici? fiat: ſed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæſarem interfici? ita: ſed in Curiâ etiam, & ad ſtatuam Pompeij. locum vides. Domitianum à ſuis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam fruſtrà vitabat, quinctâ. tempus vides.

Ordo cauſſarum in Fato.

Adſtrictio eius ad Locum & Tempus.

CAPVT XX.

Diſtinctum & diuulſum id à Stoico fato quattuor terminis. Oſtenſum accuratiùs, quomodo vim non inferat voluntati. itemque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.

SATIN' hæc capis adoleſcens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim iſtud diſcriminum ſubtile ſtamen? qui quæſtionum captioſi laquei ſunt? Inſidias, mihi

Quidquid hîc diſputo; prudentũ iudicij eſto. corrigam monitus. & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinaciæ.

 crede,

crede, metuebã: & tam expenſa & ſuſpenſa tua verba ſuſpiciebam, vt ſingulos hoſtes. Langius ſubridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal eſt: & in præſidium, non inſidias deueniſti Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam, quæ de vi eſt & neceſſitate. Non enim capio

Fatum verum videri cum Stoico mixtum.

prorſus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum diſiungis. quod cũ verbis & ianuâ, quod dicitur, benè excluſiſti; re & poſtîco videris admittere. Langius promptè, Abſit Lipſi, inquit, abſit. Non enim ego vel per ſomnium Fatum vllum Stoïcorum induco: nec *anus illas recoquo diu exſtinctas: modeſtum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato ſubiiciunt, nec Iupiter ipſe apud Hómerum, cùm maximè vellet, Sarpedonem ſuum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo: quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem eſſe volumus, & tranſcendere cùm libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem ſeriem cauſſarum naturalium cõſtituunt. nos nec naturalium cauſſarum ſemper, (deus enim prodigij aut miraculi cauſſa, ſæpe citra, imò contra naturam egit) nec ab æterno: quia ſecundæ cauſſæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον ſuſtuliſſe videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties ſecundæ cauſſæ tales ſunt, Contingens fortuitumq. admittimus in euentis. Poſtremò, voluntati vim illi intuliſſe viſi violentam. abeſt hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Caſus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Neceſſitatis ſcopulum

*Parcas intellego.

Sed diſcretũ tamen his terminis.

Primò, quòd Deus nobis ſupra Fatum.

Secundò, quòd cauſſæ nobis non æternæ.

Tertiò, quòd cõtingentia nõ tollimus.

Poſtremò, quòd libertatem quandam homini permittim*.

non

non allidamus. Fatum eſt? ſed prima nempe cauſſa. quæ adeò ſecundas mediasq́. non tollit, vt non niſi (ordinatim quidem & ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter ſecundas etiam Voluntas tua eſt: quam fuge credere, vt deus ille * cogat aut tollat. Hic error omnis in iſtâ re, hæc nubes. nemo ſcit ſe velle debere, quod vult Fatum: & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, ſine corruptione rerum. Sicut ſupremũ illud cælum inferiores omnes orbes ita ſecũ ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut ſiſtat: ſic Deus fati impetu humana omnia trahit, ſed peculiarem cuiuſque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit creſcere? creſcunt ſine vllâ vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant ſine vllâ vi & eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipſum quod electuri fuerunt, vidit ipſe ab æterno: ſed vidit, non coëgit; ſciuit, * non ſanxit; prædixit, non præſcripſit. Quid titubant hîc noſtri Curiones? Miſelli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. niſi quòd petulca iſta mens idemtidem ſe ſcalpit & exaſperat, malâ quâdam ſcabie infecta litigandi & diſſerendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus prouidit peccaturũ me, nec falli prouiſio illa poteſt, non neceſſariò peccem? Fatue. quis id negat? peccas neceſſariò: ſed adde, per tuam voluntatem. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: liberè igitur neceſſariò peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed non niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente & iuuante fit. ad vitium? ſciente & * ſinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum inſideo & impello debilem

& clau-

* Acutè Auguſtinus: *Non enim voluntas cogi poteſt vt velit quod non vult: non enim vellemus, ſi nollemus.*

* προγινώσκει πάντα, ἀλλ᾽ οὐ πάντα προορίζει. Damaſcenus.

* Plutarchus ſatis argutè, Peccata negat fato fieri, tamen fato contineri: ſicut non omnia lege fiunt, quæ lege continentur.

* Quâdam etiam ſententiâ, volente. quia nihil certè inuito deo fit.

& claudum: quòd impello, à me eſt; quòd debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam & neruis malè vinctam: quòd tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores & fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt, aliæ venenum. quid dices? à terrâ hoc eſſe, an potiùs ab inſitâ arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum virus? Simile hîc eſt. & à deo quidem quòd mouêre, à te & in te, quòd ad malum. Denique vt concludam de hac Libertate: Fatum veluti præſultor eſt, & funem ducit in mundi iſtâ choreâ: ſed ita, vt partes aliquæ noſtræ ſint volendi ſemper aut nolendi. Nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium ſaltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ poſſit. Vt in naui ambulare mihi fas, & per foros diſcurrere aut tranſtra, ſed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius curſum: ſic in fatali hac nauj, quâ omnes vehimur, currant licet voluntatès noſtræ & tranſcurrant, non viâ eam eiicient aut ſiſtent. Temperabit & habenas moderabitur ſemper ſuprema illa voluntas: & quo viſum erit cumque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. deniq. adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.

SED quid ego iſta? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorũ ingenia abſorpſit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam *maluit tollere, quàm delibare aliquid de humanâ libertate.

*In libris De diuinat.

tate. *Ita dum homines liberos fecit*, (ait eleganter antiſtes Hipponenſis) *fecit ſacrilegos*. Damaſcenus etiam inter noſtros, natat in hoc freto: & Prouidentiam ad cetera quidem porrigit, remouet ab iis quæ ἐφ' ἡμῖν. Quorum periculis moniti, terram malîmus legere, Lipſi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè reſpondit: Cetera quidem neſcio, illud ſcio, quòd odêre curioſos. Idem de Fato cenſe: quod aſpici vult, non inſpici: credi, non cognoſci. Biantis opinor illud eſt, *περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσί. melius ad Fatum transferam: de quo hoc ſatis eſſe moneo, vt eſſe ſcias. Cetera, nihil peccas, ſi ignoras. Illud propriè ad noſtram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) vt Neceſſitatem agnatam malis Publicis credas, & in illâ ſolatium aliquod quæras tui luctus. Quid ad te curioſè de libertate arbitrij quærere, aut ſeruitute? de coactâ voluntate, aut ductâ? Miſer! Syracuſæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi ſupra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ ſupernè certè immiſſa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduerſum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores iſtos omnes non pungit, ſed iugulat: non minuit, ſed tollit. Vt vrticam ſi cunctanter attingas, adurit; ſi fortiter, hebeſcit: ſic luctus iſta aſperitas increſcit ſi lenioribus remediis attractes; ſi duris & fortibus, cedit. Neceſſitate autem nihil fortius eſt, quæ ſolo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non ſolùm poteſt, ſed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleſte iugum potes, nō potes excutere.

Ignem ſub cinere eſſe, hæc de Fato.

Non nimis commouenda.

*De diis hoc tantùm dic, eſſe.

Ad vtilitatem ſaltem noſtram applicanda.

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

Deſine fata deum flecti ſperare querendo.

Neceſſitatis non aliud effugium eſt, quàm velle quod ipſa cogat. Eximiè *eximius ille Sapientum: Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπί σοι νικῆσαι. *Inuictus eſſe poteris, ſi in nullum certamen te dimittes, quod in te non eſt vincere.* At talis agon iſte cum Neceſſitate eſt: quem quiſquis ſuſcipit, ſuccumbit: & quod magis mirere, ſuccubuit, priuſquàm ſuſcepit.

*Epictetus in Enchirid.

CAPVT XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eoq. illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

ET ſermonis pauſam hîc aliquā faciente Langio, alacriùs erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutiùs ſpirat à puppi, nō procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deū ſequi, audeo neceſſitati obſequi: & videor cum Euripide poſſe dicere, *Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῷ.

Æſtus tamen vnus eſt turbidæ cogitationis, qui me iactat. quem Langi ſiſte. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id poteſt aut vitari: quid vltrà de patriâ aut pro eâ laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & ſedemus ipſi, quod dicitur, manibus compreſſis? Nam tuo quoq. conceſſu, vanum auxilium omne & conſilium, aduerſantibus fatis. Langius renidens, Per cōtumaciam aut proteruiā adoleſcens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc eſt obſequi, an oppedere & illudere? Sedebo, inquis, manibus compreſſis. Benè habet. vellē nunc labiis. Quis enim vnquam tibi dixit,

*Potius ſacra illi fecerim, quàm percitus Ira, ferire calcibus ſtimulos velim, Mortalis ipſe cælico pugnans deo.

Obiectio contra Fatum, pro ignauis.

dixit, Fatum merum ſolumq. agere, ſine mediâ & auxiliante cauſsâ? Liberos tibi tollere fatum eſt: ſed ita vt in vxoris tuæ horto priùs ſeras. A morbo ſaneſcere: ſed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & ſeruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ tuæ nauem ſi Fatum eſt; hoc quoq. Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, & vela expandas: non vt otioſus captes & exſpectes ab alto ventum. At contrà, ſi Fatum illam ipſam patriam tuam perire: fient Fato videlicet iſta quoque, quæ ad exitiũ humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus, & inter ſe, erit diſcors. nemo parêre gnarus, nemo imperare. ſtrenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. deniq. in ducibus ipſis non conſilium, non fides. Verè *Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare conſtituit, conſilia corrumpit.* Itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumq. qui fortunam mutaturus eſt deus, conſilia corrumpat: efficiatque, quod eſt miſerrimum, vt quod accidit etiam meritò accidiſſe videatur.* Nec tamen illuc ſtatim delabere, vt extrema fata vrgere patriam tuam cenſeas. Quî enim noſti? & quî ſcis an concuſſio & commotiuncula hæc tantùm ſit, an ad interitum morbus? Fer opem igitur. & quamdiu, iuxta vetus verbũ, anima huic ægro eſt, ſpera. Quòd ſi iam certis clarisq. indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidem iudice valebit illud, μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exemplum tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Piſiſtratus occupaſſet, videretq. conatum omnem fruſtrà eſſe pro libertate, arma & ſcutũ ante fores Curiæ ponẽs, O patria, inquit, tibi & dictis & factis opitulatus ſum: atque ita domũ abiit, in poſterũ quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tempori: &, ſi bonus ciuis es, te ipſum

Remota. & oſtenſum, cauſſas medias Fata præcedere.

Fata bona, aut mala, ſine miraculo, & per ſuetos modos. Belgicâ hanc vide.

* *Velleius Paterculus hac lib. II. De Caeſare, & Varo.*

Non deſperandum ſtatim, velut ſi infeſtum Fatum.

Tentanda prius omnia.

Sed cum modo, quem ſola Prudentia definit.

mollioribus & melioribus fatis reſerua. Quæ nunc periit libertas, reuiuiſcere poteſt : & patria quæ corruit, reſurgere labenti æuo. Cur temerè abiicis animum, aut deſpondes? Ex illo pari Conſulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populusque Romanus iudicauit : qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non deſperaſſet. Ceterùm ſiue titubat illa tantùm, ſiue cadit: ſiue perit, ſiue prorſus interit : nihil adfligere, ſed Cratetis excelſum illum animum indue, qui quærenti Alexandro an * patriam ſuam vellet reſtitui? Quid opus? reſpondit. alius Alexander iterum eam fortaſſe diruet. Hæc ſapientum, hæc virorum. —* ἄλγεα δ' ἔμπης

Concluſio. & generalis admonitio pro Conſtantiâ.

* *Thebas.*

Ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.
Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

* *id eſt: Dolores autem In animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.*

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vnà periit : ſic te citiùs, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrymis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit etiam Langius, validiore ſonitu ſtrepuêre fores. & puer ecce rectà ad nos introiit, qui à Clariſſimo Torrentio miſſus, vt admoneret de horâ cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapſus? Simulque ſurgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt : quam verè cum Græcis dixerim * θεῶν τροφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus. cras ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

Abrupti & dilati ſermonis cauſſa.

* *Deorum cibum.*

IVSTI

IVSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

S EQVENTI die, viſum Langio abducere me ad ſuos hortos. Quos impenſo ſanè ſtudio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longiùs ſitos, in depreſſiore loco, ad ipſum Moſam, (Langij hortenſe ſtudium.)

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen. (Ennij verſus.)

Itaque cùm occupaſſet me ſatis manè in cubiculo, Ambulamúſne Lipſi? inquit. an quies tibi magis cordi & ſeſſio? Imò ambulatio Langi, inquam, ſi tecum. ſed quò imus? Si placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via eſt. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc æſtu & frigerans aura. Placet, inquam ego. nec te duce via mihi vlla moleſta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia popoſcimus, ſumſimus; iuimus, iniuimus. Cumq. in ipſo aditu, oculos circumtuliſſem vago quodam & curioſo adſpectu: miratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi ſenex, quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent (Itio noſtra ad hortum.) (Eius pulchritudo & nitor.)

in ſere-

in ſerenâ nocte, quàm hi tui ſcintillantes micanteſque variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propiùs accedens, & flores quoſdam naribus oculiſq. admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabũ odores, qui nauſea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, non hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita? vt non elegantiùs teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florũ herbarumq. copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à naturâ. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

Hortorum laus: idque ſtudium videri ingenitum.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudiũ ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur à naturâ ipsâ. Cuius argumentum, quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè conſen-

conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipſe primo homini domicilium adtribuit, & velut ſedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoï, & Tantali, & Heſperidum hortos prouerbia & fabulæ loquuntur: & in veris certiſque hiſtoriis, reperies Cyri regis manu plantaria inſtituta, & Semiramidis aërios penſileſq. flores, & Maſaniſſæ nouum & celebrem cultum, Africâ mirante. Iam inter priſcos Græcos Romanoſque, quot illuſtria capita tibi proferam, qui poſitis aliis curis, ſoli in hac curâ? In illis quidem: vno verbo, omnes philoſophos & ſapientes. qui remoti ab inſano foro & vrbe, hortorum ſe ſpatiis ſepibusque clauſerunt. At in iſtis, Tarquinium regem video iamtum priſcâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem & papauerum capita reſecantem: Catonem Cenſorium agnoſco in re hortenſi deditum, & de eâ ſeriò ſcribentem: Lucullum poſt Aſiaticas victorias, in iiſdem otiántem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, ſuauiter hîc feneſcentem: & Diocletianum Principem, olera ſua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus ſceptris præferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipſo, ſimplices omnes & ſine malâ ambitione animas ſcio fuiſſe in hoc cultu. Eſt enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis, cuius intimas cauſſas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationē trahit non nos tantùm qui propendemus, ſed illoſipſos ſerios & ſeueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adſpicere fas, ſine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ ſacras opes & hunc inferioris Mundi * mundum, ſine

Optimos enim ad ſe traxit, & trahit.

Antiquitas horticulturę.

Inſignes in eâ viri dediti.

Voluptas interna & myſtica in hoc ſtudio.

* Ornatum intellego.

ſine tacitâ quadam gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum mentemque percontare: capi ſe hoc adſpectu dicet, imò paſci. Oculos ſenſumque: fatebuntur non alibi libentiùs ſe acquieſcere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumſiſte, quæſo te, paullulum hæc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vaginâ, alium è gemmâ protuberantem; vide hunc morientem ſubitò, alium ſubnaſcentem; denique inſpice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuerſa. Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat ſe molli aliquâ cogitatione, & liqueſcat? Iam ades curioſe tu ocule: defigere paullùm in nitores iſtos & pigmenta. inſpice hanc natiuam purpuram, hunc ſanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, ſed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars æthereæ auræ infuſa ab alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens flores pleroſque natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorũ. O gaudij & liquidæ voluptatis verè fons! ô Venerum & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre: & cum vagâ quadam alucinatione curarum hîc omnium falli & laborum.

Quæ animũ & ſenſus faſcinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum laſciuiâ: &

In odoris fragrantiâ.

Votum meũ.

CAPVT III.

Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe: & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CVM dixiſſem hæc acriùs, & voce vultuq́ accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpureamq́ Nympham: ſed vereor vt ames immodeſtè. Hortos enim laudas. ſed ita vt vana pleraque in iis mirere aut externa: vera & legitima eorũ gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis; & flores petis ab noto ignotoque orbe. Obſecro vt quid? vt'ne te quoq; eſſe ſciam in hac ſectâ, quæ exorta hodie, malè curioſorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam ſimpliciſſimamque, inſtrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæſitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater ſuum gnatum. Hi ſunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam diſcurrunt: idq́. ſeminis exigui aut bulbuli cauſsâ: Hi, quibus ægrius ſit florẽ aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. *Romanum illum riſerit aliquis, qui piſcem ſuum atratus luxit? iſti plantam. Iam ſiquis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus eſt, vt oſtentat! vt alij competitores æmulantur, inuident! è quibus non nemo triſtior domum diſcedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam? niſi hilaram hanc quandam inſaniam eſſe: nec abſimilem illi puerorum,

Hortenſiorum ſecta: & ea irriſa.

*Hortēſium. qui lugubria ſumpſiſſe dicitur ob muranam.

rum, pallentium & rixantium circa pupas ſuas & ſigilla? At eorumdem induſtriam in hortis etiam cognoſce. Sedent, circumambulant, oſcitant, dormiunt. nec aliud. prorſus vt non otij ſui ſeceſſum hunc habeant, ſed deſidiæ ſepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcaniqúe horti. quem modeſtæ voluptati natum ſcio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, ſiue adepta ſiue amiſſa? Imò æſtimo res ſuis pretiis: & ſepoſito lenocinio illo nouitatis, ſcio herbas eſſe, ſcio flores: id eſt breuia quædam & fugacia; de quibus aptiſſimè poëta princeps

Deflexum ad verum hortorum vſum.

Qui non in æſtimatione florum:

* Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.

* *Zephyri ſpirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.*

Itaque nô ſperno eas ſiue delicias ſiue elegantias (& exemplum vides:) ſed hoc â mollibus Hortenſiis iſtis muto, quòd ſine curâ hæc talia conquiram: ſine curâ habeam: ſine curâ amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut ſepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus quod ſine actione vllâ agat, ſine labore vllo elaboret. *Numquam minus ſolus ſum*, aiebat ille, *quàm cùm ſolus: numquam minus otioſus, quàm cùm otioſus.* Vox egregia, & quam auſim dicere natam in hiſipſis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quemdam ſeceſſum à curis aque turbis. Homines tibi moleſti? hîc apud te eris. Occupatio exhauſit? hîc replebere: vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctaſque animas? hortis delectantur. & in iis

Sed in quiete & laxatione honeſtâ animi.

Aptiſſimi enim illi ad ſeceſſum.

Ad captandam auram.

Domus ideò olim Sapientum.

diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de naturâ debemus. vmbriferæ Academiæ, de motibus. & ex hortorum ſpatiis diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cùm liber & ſolutus videt ſuum cælum: quàm cùm ædium aut vrbium carceribus incluſus. Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de tranquillitate, de conſtantiâ, de vitâ & morte diſputate. En Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut per remiſſionem & per luſum. Vt pictores longâ intentione hebetatos oculos ad ſpecula quædam & virores colligunt: ſic nos hîc animum defeſſum, aut aberrantem. Et cur celem te meum inſtitutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Muſarum mihi domus eſt, hæc Sapientiæ meæ gymnaſium & palæſtra. Illîc aut ſeriâ arcanaq; lectione pectus impleo: aut ſemente quâdam obſero bonarũ cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, ſic ex iis præcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contra vim varietatemq; Fortunæ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes ſeruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, ſtudia profanæ plebis deſpicio, & magnum hoc in rebus humanis inane. Hominem imò ipſum exuere mihi videor; & in altũ rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me cenſes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis ſceptrum Belgicæ teneat, aut amittat?

Scriptioni & meditationi litterarũ apti.

Sed imprimis exercitio Sapientiæ.

Aſiæ tyrannus claſſe nobis an terrâ minetur? aut deniq;

——quid ſub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clauſus contra externa, intra me maneo: à curis omnibus ſecurus præter vnam, vt fractum ſubactumque hunc animum rectæ Rationi ac Deo ſubiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte compoſitâ nec mæſtus eum excipiam: abeamq. ex hac vitâ non vt eiectus, ſed vt emiſſus. Hæc muginatio mea in hortis Lipſi, hi fructus. quos nō permutem (quamdiu ſana mihi mens) cum omni gazâ Perſarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus, vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & poſtremo illo tam alto & conſtanti ſermone, verè fateor, dederat me in ſtuporem: quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam parte aliquâ imitari mihi fas: & per veſtigia iſta ſerpere, etſi longo interuallo. Langius velut caſtigans, Imitari? inquit, imò ſuperare. nec ſequi tibi ſolùm hîc ius, ſed præire. Parum enim, Lipſi, parum in

Omnibus ad Conſtantiã via patet.

hac Conſtantiæ & Virtutis viâ ipſi nos promouimus: nec fortibus boniſque pares adhuc ſumus, ſed proiectè mollibus aut malis paullò fortaſſe firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini quæ rectà ad firmitudinem & Conſtantiam

Quæ eſt, Sapientia.

ducit. Via quam dico, Sapientia eſt. cuius æquabilem

& tran-

& tranquillam orbitam,quæſo moneoque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi,& nouem iſtæ deæ? placet. ſcio enim amœniore hac & externâ doctrinâ excoli & præparari priùs animum debere, *non antè idoneum cui diuina ſemina committantur*. ſed illud non placet, ſi in his adhæreſcis, eaque vna tibi ſtudiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc noſtra eſſe debent,non opera: via,non meta. In conuiuio aliquo ſi aſſediſſes, non bellaria ſolùm & placentas guſtares,credo:ſed ſtomacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis hanc firmiorem Philoſophiæ dapem? Non enim deſeri illas volo (ne tacitus me calumniêre) ſed hanc adſeri: & ſolutas per ſe fluenteſq. Nymphas temperari hoc ſeueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuriâ ridentur,qui relictâ Penelope conuertêre ſe ad ancillas: caue idem tibi ſit, neu ſpretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius adminiſtris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! ſed illa melior,O virum ſapientem! & iſta optima,O virum bonum! Has ſectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus,ſed Sapere & Facere.

Damnata igitur Philologia ſola: (margin)

**Auguſtini verba & ſententia, lib. 1. De Ordine.* (margin)

Niſi Philoſophia adiungatur. (margin)

*Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νοῦς παρῇ!

ait vetus & verus verſus. Quàm multi hodie in hoc noſtro Muſico cœtu,qui & ſe dedecorát, & omne nomen litterarum? quidam, quia flagitiis & ſceleribus coopertí: plerique,quia vani,leues, μετέωροι,& nullius ſeriæ curæ. Linguas diſcúnt? ſed linguas tantùm. Græcos Latinosque ſcriptores intellegunt? ſed intellegunt tantùm. & quod Anacharſis ſcitè olim de Athenienſibus dixit,

**Quàm ſcire nihil eſt, ſapere ſi non adſiet?* (margin)

Curiæ noſtræ ſordes. (margin)

Aut ineptiæ. (margin)

Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum; ſic iſti ſcientiâ,ad ſciendum. Vitæ factorumq.adeò nulla cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant,tanquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt,ſi legitimè vtâre. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere ea aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, niſi aliis velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines, niſi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cùm tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas ſtudioſè eluis: cùm animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi ſolùm ſit, ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum ſordidumque tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola, quæ templum tibi aperire Bonæ Mentis.

Quâ verâ fini ſint litteræ?

Ad eam adhortatio.

CAPVT V.

Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &, Animo ſequor te, mi ſenex; inquam: quando facis? quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbitâ ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potiùs, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi.

Non votis ad Sapientiam iri.

vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis è fæminâ in virum tranſiit, optando: ſic tu votis, è fatuo in ſapientem, è leui in conſtantem. Addas iſtuc operam oportet & *manum moueas, quod aiunt, vnà cum Minerua. *σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει. Quære, lege, diſce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: ſed tu quoque, ſodes, adde operam, & filum illud heſterni ſermonis pertexe quod inuitatio malè abrupit. Reditio ad ſermonem abruptum. Ad Conſtantiam inquam redi: cuius intermiſſum ſacrum ſine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vt'ne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipſi: non certè in hoc loco, quem otio meo ſcire debes non negotio conſecratum. Denique aliàs decurremus illum curſum. Imò nunc, inquam ego. & quis locus ſapienti huic ſermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hâc dico. quæ mihi quidem velut templum eſt, & menſula in eâ, tanquam ara: ad quā ſedentes ritè faciamus huic Diuæ. Deniq; capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Iſtud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum ſederunt, in veſtibus ipſis referunt ſecum odorem loci: ſic mihi ſpes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhæreſcat, ab inſeſsâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus ſit, inquit: tamen, Lipſi, eamus. Non enim diſſimulo. me quoq. excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges cum manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic mihi de fæcundâ ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas hæc diſcendi. Amor & ardor diſcendi, nota bonæ indolis. Et cum iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad menſulam adſedit, ego priùs ad pueros conuerſus, Heus

vos,

vos, inquam, ſtate, obſeruate: oſtiũ illud imprimis obſerate. Atque auditis? Vita à vobis exit, ſi viuus quiſquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, ſi venerit, Bonam Fortunam ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquàm geſſiſti? inquit. ita baſilicæ prorſus & ſeueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

CAPVT VI.

Pro Constantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus: ideóque cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantiâ herè cœpi, Lipſi, à cõſtantiâ non abibo: ordinem eundem exſequar, & limites tenebo quos ſemel finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentiâ & Neceſſitate, iam produxi: docuique ſatis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemque neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ fugâ. Inſtruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, ſi inſpicis, validum & callidum: quod neſcio quo modo illabitur & inſinuat ſe in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potius, quàm irrumpit: ſuadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Neceſſitate trahi. Hanc tibi, Lipſi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim ſunt, hæc quæ patimur

Breuis reductio priorũ.

Ratio tertia ab vtili; Eiuſq. communitervires.

Publica mala: & cum interno noſtro fructu commodiſque coniuncta. Mala autem? imò Bona veriùs, ſi remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes adque Finem. Quorum ille, â bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè ſatis mihi dictum & doctum) à deo: id eſt, non ab ipſo Summo bono ſolùm, ſed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis eſt vt malum aliquod emânet, quàm vt malus ſit ipſe. Beneſica tantùm & ſalutaris illa vis: quæ lædere æquè ſpernit, ac lædi: & cui vna ſummaq. potentia eſt, prodeſſe. Itaque etiam priſci illi tenebriones, cùm ſuperum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixêre Iouem. An tu exaſperari eum cenſes & iraſci, & hæc velut noxia quædam tela ſpargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina ſunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perſeuerat autem æternùm in benignitate ſuâ illa mens: & iſta ipſa aſpera quæ ſuggerit aut ingerit, velut medicamenta ſunt: ſenſu triſtia, re ſalubria & euentu. *Homerus ille Philoſophorum rectè: *ὁ δὲ θεὸς μηδὲν κακὸν ποιεῖ, ὐδ' ἄν τινος εἴη αἴτιος κακῶ ποτ.* Et meliùs impreſſiusque noſter *Sapiens: *Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſiquis putat illos nocere velle, vel poſſe. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus eſt, deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine quâ nulla maieſtas eſt. Scire illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vt ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curioſi etiam ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

Ma'a Publica, Bona eſſe. Quia à deo.

Qui nõ niſi beneficus & iuuans.

Nec immitti vt pœnas:

Sed vt medicinas.

**Plato.*

**Seneca in Epiſtolis.*

CAPVT VII.

Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſsâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obiterque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

Mala publica item Bona eſſe:

**Certè in bonis.*

Quia bonus ſemper eorum Finis.

ORIGINE igitur Clades bonæ : aio etiam Fine, quia ad bonum directæ ſemper &* ſalutem. Occurris mihi tacitus, ſcio : & quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes clarè ſcopum nocêdi habent lædendíque? Habent, fateor, ſi homines ſpectas : non habent, ſi deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine diſtinctionum. Duplices diuinæ Clades : aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVAE PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANAE MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVAE A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS. Illius generis ſunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Iſtius, Tyrannides, Bella, Oppreſſiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia hauſtæ è puriſſimo fonte. in iſtis, ſordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapſæ & deriuatæ per impurum hunc Adfectuum canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, ſi noxa & peccatum? Illud mirare potiùs, quòd tam prouida dei benignitas eſt, vt illam ipſam noxam in ſalutem noſtrâ vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas ſpirat & cædem? cui voluptas, nocere eſt? qui perire ipſe optet, dum perdat? Sine. aberrabit à ſuâ mente : & deus occulto quodam fune

Ea tamen duplicia.

Purè à deo quædam:

Quædam hominum operâ.

In his poſtremis noxæ aliquid?

Quam deus tamen abſterget, quod ad nos quidem ſpectet.

ſune inſcium inuitumq́.trahet ad ſuum finem. Vt ſagitta ad emittentis ſcopum peruenit ſine vllo ſuo ſenſu: ſic impij iſti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim ſuprema illa vis: & exerrantes eorum greſſus dirigit ad ſalutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum ſunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium; omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: ſic omnes iſtæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt ſic dicã, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipſe clades eas bonas non immittit, aut ſaltem per bonos adminiſtros? Curioſè nimis, mi homo, quæris: nec ſcio an arcana illa expediam. hoc ſcio, conſtare illi rationem ſui facti, etiam cùm de eâ nihil nobis conſtat. Et tamen quid hîc miri aut noui? Ecce Præſes prouinciæ in noxium aliquẽ cum lege agit: agi iubet per Brutianum aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipſe caſtigat, eſt cùm ſeruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo non idem ius ſit? cur nõ ipſe, cùm viſum, ſuâ manu nos verberet; cùm aliter viſum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ aut noxæ. Seruus ille iratus tibi eſt? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omiſſo ad animum reſpice iubentis. Pater enim certè exactor adſtat: nec plagulam vnam tibi ſuperaddi ſinet vltra præſcriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum diuinis his ſagittis Adfectuum venenum? Ad aſperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt ſapientiam potentiamq́. ſuam deus oſtenderet, *melius iudicauit* (* Auguſtini verba ſunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo ſapientius aut melius, qui

Ducit quò vult homines.

Nec iniquũ eſſe, ſi per alios caſtiget.

Non item, quod cum peccato alieno: & cauſſa aliqua eius rei.

* *In Enchiridio, cap. xi.*

è malo bonum poteſt elicere, & reperta ad perniciem vertere ad ſalutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ ſuæ viperam admiſcet ſaluberrimo effectu: in deo cur improbes, ſi pharmaco huic cladiũ humanas quaſdam noxas intemperat, ſine tuâ noxâ? Decoquit enim certè & conſumit adiunctum illud omne virus arcano quodam Prouidentiæ ſuæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò neceſſariò omnia ipſe refert.

[Mali, inſcij & inuiti deo ſeruiunt.]

Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quòd non vincat ſolùm obluctantes ſibi hoſtes, ſed ita vincat vt ad ſe traducat & ſua caſtra? vt pro ipſo militent? vt arma pro victoriâ eius ferant? Quod euenit cottidie, cùm in malis dei voluntas fit, etſi non à malis: cùm ea quæ contra voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod poteſt inſignius miraculum, **quàm vt malos mali bonos faciant?*

[* *Seuerini Boëthij verba ſunt De Conſolat.*]

Ecce, ades paullum tu C. Cæſar. abi, & duo ſancta nomina ſimul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo ſeruiet: imò patriæ ſeruiet, contra quam ſumpta. Reparatio enim erit ſalusque Romani ſtatus. Tu Attila ab extremo orbe aduola, ſitiens ſanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vaſta. Sæuitia hæc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Chriſtianorum erit, qui vitiis & delitiis immerſi aut ſepulti. Quid vos duo Veſpaſiani? Iudæam Iudæosque perdite: capite & excidite vrbem ſacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: ſed erratis. reuerâ lictores & ſatellites vltionis diuinæ eſtis in impiam gentem. Ite. & qui Romæ Chriſtianos morte fortaſſe adficitis, Chriſti mortem in Iudæâ vindicate. Iam tu ille noſter ab *Heſpero Præſes ſiue ab Aurorâ, quid per hoc bellum & cruda arma

[* *Alluſio noſtra ad patriam & cognomen Præſidis.*]

arma tibi vis? Firmare imperium regis, vt putas,& vim tuæ gentis. tu quoque erras: quia non aliud quàm Flagellum & maſtix es laſciuientium Belgarum. Concoquere felicitatem noſtram non potuimus, niſi adiuti Neronianis hiſce thermis. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam ſuam voluntatem exercuit, per aliorum iniuſtitiam, exſeruit iudicia ſua iuſta. Quare miremur, Lipſi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & ſciamus clades omnes exitu bonas eſſe, etiamſi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos ſæpe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui erepti oculis & ſub terram reconditi, feruntur nihilominus ad ſuum mare. Occulti ſæpe cladium fines.

CAPVT VIII.

Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præeundo.

QVOD ſi fas mihi vela pandere, & nauim immittere altiùs in hoc rerum diuinarum fretum: poſſim de finibus ipſis promere fortaſſis aliquid magis diſertè & exſertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

* *Εἰ δύναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστι.* * *Si facere id poſſum, aut fieri res ipſa potiſſit.*

Sunt enim ex iis, quos ſatis certò comprehendere & ſignare poſſe videor: ſunt, quos ambiguè & adſpectu confuſo. E certis, hi tres: Exercendi, Caſtigandi, Puniendi. Pleraque enim iſta immiſſio cladium, ſi attẽdis, aut Bonos exercet, aut Lapſos caſtigat, aut Improbos Tres fines Cladium.

 punit.

punit. eaque omnia noſtro bono. Nam vt illuſtrem, & pedem paulliſper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quoſque aut ſeorſim premi cladibus, aut hiſdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec cauſſam ſatis capimus, nec attendimus ad finem. Cauſſa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læſio noſtra ſed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæq. exactor non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? delitiis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideoq. verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis, per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Videſne languida illa & vmbratica corpora, quæ rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorum & perpetim felicium animi ſunt, quos deiiciet & reſoluet minima aduerſantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altiùs radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi aliquoties aduerſitatum flabris. Sed Probāt etiam. quia aliter, quomodo conſtare cuiquam poteſt de firmitudine ſua aut progreſſu? Vela gubernatori ventus ſemper à puppi impleat: artem nuſquam explicabit. felicia omnia

Exercendi cauſſâ, primò.

Quod tripliciter nos iuuat.

Firmando:

Probando:

omnia homini, & obſequentia: nuſquam virtutem. Obruſtâ enim eius vnica & non fallax, adflictio eſt. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduerſi.* & verè. Non enim parcit Imperator noſter talibus, ſed diffidit; nec indulget, ſed abiicit & contemnit. expungit inquam eos è legionum ſuarum numeris, vt ignauos quoſdam & imbelles. Poſtremò Præeunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia, velut lumen quoddam eſt tenebroſo huic mundo. Vocant exemplo ſuo ad eadem alios, & velut limitem ſignant per quem eant. Bias bona & patriam amiſit: ſed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia ſua ſecum portent.* Regulus inter tormenta fœdè periit: ſed viuit præclarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: ſed ſecuris illa ſecuritatem nobis imprimit pro Iuſtitiâ moriendi. Denique tot ſelecti ciues per vim & iniuriam pulſi aut interfecti: ſed è riuis illis ſanguinis Conſtantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia latêrent in tenebris, ſine cladium iſtâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, ſi teras: ſic virtutis fama diffunditur, ſi premas. Præeundo

CAPVT IX.

De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

IAM Caſtigandi alter finis eſt. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad ſalutem. Iuuat enim ſeruatq. dupliciter: ſiue Flagelli loco, cùm peccauimus, ſiue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus eſt quæ lapſos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè ſed ſemel punit. Vt ignis aut aquæ luſtratio quædam adhibetur

Clades, caſtigandi cauſâ.

Quæ caſtigatio, aut eluit peccata & deterit:

betur ad ſordes: ſic iſta cladium ad peccata. Et flagellum, Lipſi, meritò nunc nobis. Lapſi enim pridem Belgæ ſumus, & deliciis diuitiiſque corrupti præcipitem viam inſtitimus vitiorum. Sed admonet ille deus & reuocat clementer, plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imò ad ipſum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vſi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abuſi. & miti hac calamitatū ferulâ crimina noſtra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim iſta ſatisfactio? Perſas aiunt cùm ſupplicium de illuſtri viro ſumpturi ſunt, veſtem & tiaram ei detrahere, eaque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam caſtigatio eſt, quod opportunè iniicit, cùm videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger ſis ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quadam nobis adimit, materiam aliâs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cùm ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutiùs bello adfligimur quàm alij? aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi cur medicus aliquis huic plus abſynthij aut ellebori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat aut natura. Idem in te cenſe. Videt hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe, ideoque

Aut deterret ab iiſdem & arcet.

Sæpe enim in anteceſſum adhibetur.

Ab illo, qui internos omnes morbos, imò inclinationes nouit.

Ideò fruſtrà & temerè in medicinam eius inquirimus.

Aptat enim eam pro varietate ingeniorum.

ideoq́ue flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci poſſe ſolâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè ſcilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etſi valdè ſe adfliĉtanti. præuident enim læſionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec ſalutaria gnari ſumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, ſi voles, & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cæleſtis ille medicus propinat.

Noſtra porrò iudicia, in noſtro morbo, corrupta.

CAPVT X.

Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe: dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

AT Punitio ad malos ſpectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, ſi deum reſpicis: cuius iuſtitiæ æterna & immota lex poſtulat peccata hominum aut emendari, aut tolli. Caſtigatio autem, quæ ablui poſſunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, ſi homines ſpectes. quorum ſtare aut perennare hæc ſocietas non poteſt, ſi violentis ſceleſtiſque ingeniis omnia ſint impunè. Vt ad priuatam cuiuſque ſecuritatem, priuati furis aut ſicarij ſupplicio opus eſt: ſic ad publicam, illuſtri aliquo & communi. Animaduerſiones iſtæ in tyrannos & orbisterræ latrones aliquando interueniant neceſſum eſt, vt exempla ſint quæ admoneant, *Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὃς τὰ πάνθ' ὁρᾷ.
quæ aliis regibus populiſq́ue inclament,

Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.

Bona tertiò, ſi eoſipſos ſpectes qui puniuntur. Pro ipſis

Clades, puniẽdi cauſâ.

Quæ punitio amara, ſed bona: dei, hominumq́ue reſpectu.

* *Iuſtitia lumen eſſe, cuncta quod videt.*

Imò etiam, reſpectu punitorum.

Diuina non vltio propriè, ſed cohibitio.

enim. Quia non vltio hæc aut vindicta propriè eſt, nec vnquam benignum illud numen *— ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: ſed non aliud quàm cohibitio quædam à ſcelere & repreſſio: &, vt cum Græcis ſignanter dicam, *κόλασις, ἀλλ' οὐ τιμωρία.* Vt mors bonis clementer ſæpe immiſſa ante ſcelus: ſic deſperatè malis, in ſcelere. quod ita amant, vt niſi ſectione ab eo non auellantur. Siſtit igitur deus effrænem illum curſum, & peccantes paratoſque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, Iuſtitiæ adſpectu: ſicut impunitas mala, quæ efficit vt diutiùs ſceleſti, id eſt miſeri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quàm ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coërceat.* & cauſſam dat, quia bonum aliquod iis acceſſit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

* Ariſtoteles egregiè 1. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelamque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

HI tres illi fines, Lipſi, certi, clari: & quos pede peragraui ſatis firmo. quartus ſupereſt, quē vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mentis veſtigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & ſuſpicari mihi de eo ius, non ſcire; ambire, ſed non adire. Finis quem intelligo communis eſt, & tangit Conſeruationem ſiue Cultum Vniuerſi. Ac de Conſeruatione quidem eò ſuſpicor, quòd deus ille qui ſapienter hæc omnia condidit & diſpoſuit; ita condidit, vt ſingula certo * numero, augmento, pondere defini-

Finis quidā cladiū communis, & Vniuerſum ſpectans. Ad id cōſeruandum ſiue ornandum.

* πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξας, ait Hebreus Sapiēs, cap. XI.

definiret. nec modum eum generi cuique excedere fas, ſine inclinatione omniũ aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus ſui termini, cælo, mari, terræ: ita animantium cuique ſæclo deſcriptus numerus: itemque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere volunt ſæpe, præſertim ea quibus data lex gignendi creſcendique. Homines ecce vide. quis neget denſiùs per naturam nos naſci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex ſuo cœtu centena capita paucis annis producant, non óccidant ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum. creſcat immenſum, niſi pecuarij quot annis ſecernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & piſces. aëra ſiue aquas breui impleant, niſi diſſidia quædam & velut bella inter ipſa ſint, itemque inſidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. ſtruit & ædificat ſua quæque ætas: & niſi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noſter & alter orbis. Et licet in cogitatione ſimili perambules naturam hanc rerum. Quid ergo mirum, ſi Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & ſuperflua aliquot millia peſte demetit aut bello? Niſi faceret: quæ iam regio capiendis nobis ſit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt ſumma iſta ſummarum æterna ſit. Vt enim moderatoribus reip. ſalus populi ſuprema lex eſt: ſic deo, mundi. At de Cultu coniicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vaſtâ machinâ concipio, ſine varietate & diſtinctâ viciſſitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. ſed gratiorem tamen cum roriflua nox facit, &

Creata omnia, & præſertim animata, exuberant & fœtificant. Idque, ſi violentum nihil interueniat, immenſum.

Ideò gladio quodam cladium opus, ad metẽdum & minuendum. Aliter orbis non ſtet.

Qui deo tamẽ ante omnia curæ.

Ornan[t] & colunt etiam clades:

Varietate quâdam rerum.

 pallium

pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ ſi tollis, reuerâ ſenſum gaudiumque intimum tollis ſiue lucis ſiue æſtus. In hac ipsâ noſtrâ terrâ, nõ vna facies me delectat. ſed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſemperque faſtidium & ſatiâs, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant & ſæuientium tyrannidum procellæ. Quis voueat hoc Vniuerſum ſicut mare mortuum eſſe, ſine vento, ſine motu? Sed & Cultum etiã alium odoror, magis ſerium & cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi poſt cladium iſtos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. ſed eadem *exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerunt: ſed iugum ſalubre exitu, quod, vt ſol caliginem ab oculis, ſic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc eſſemus, niſi magni imperij illa lux nobis adfulſiſſet? Feri, horridi, cædibus alienis & noſtris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri ſalutari quâdam ſæuitiâ exhauſerunt, & iidem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inſerunt, alias excîdunt: eaque omnia peritè adminiſtrant, & in bonum inque fructum: ſic in vaſto hoc mundi agro deus. Scientiſſimus enim ille cultor eſt: & alibi

Iterum, emendatione & expolitione rerũ, ſiue animorum.

*Quò ſpectat prouerbium, ὁ πόλεμος ἁπάντων πατήρ: quod fruſtrà aliò referunt.

& alibi oneroſos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac deſtringit. Iuuat hoc ſtirpem: at illi cadunt,& hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam & virtutum iam effætam: eiicit. Aliam aſperam & infrugiferam: transfert. & quaſdam inter ſe etiam confundit, & velut inſitione quâdam miſcet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robuſtique Longobardi feliciùs exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perîte. & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc ſolo. itemque confuſione quâdam gentium, vos Franci Galliam,Saxones Britanniam,Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipſi, prompta non ignauo Lectori ex hiſtoriâ & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur,prodeſſe ſciamus in parte aliquâ Vniuerſi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occaſio,exſtructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, ſed mutat. An ſoli Belgæ nos eximij apud deum & ſelecti? ſoli felices perpetuò & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri ſunt: quos permitte,quoniam ſimul omnes non vult aut poteſt, foueat & in ſinum recipiat per interualla. Fulſere nobis noſtri ſoles: nox paulliſper hîc nunc ſit, & radiatum illud lumen abeat ad Heſperios & occaſum. Seneca,vt ſolet,ad hanc rem aptè & altè: Vir ſapiens *nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem Vniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiumque conſummant.*

Solatium, quod ex hoc fine petendum.

CAPVT XII.

Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ? ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æſtu: id mihi tuus ſermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam ſucco febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priſcos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, ſi æquabilis Iuſtitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

> ——* *plerumque nocentes*
> *Præterit, exanimatque indignos inque merentes?*

Cur inquam immeriti aliquot populi euertûtur: & culpæ maiorum in poſteros ſæpe expetunt & nepotes? Fumus iſte acer mihi in oculis: quem, ſi potes, rationis radio tolle. Langius contractâ fronte, Itáne adoleſcens, inquit, iterum mihi exorbitas? Nolim. Vt enim periti venatores canem non ſinunt aberrare, ſed inſiſtere vni feræ: ſic ego te veſtigia illa tantùm velim premere, quæ ſignaui. Fines cladium tibi ingero, vt ſi bonus es, exerceri te ſentias, ſi lapſus, alleuari, ſi improbus, puniri: tu me rapis ad cauſſas. Vaga mens, quid per hanc curioſam curam tibi vis? Tangere cæleſtes illos ignes? liqueſces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones & minuta quædam animalcula veſperè lucernæ lumen identidem circumuolitant, donec amburantur: ſic humana mens laſciuit circa arcanam illam flammam. Cedò cauſſas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Cauſſas? tutiſſimè dicam me neſcire. Non enim

Per occaſionem, Iuſtitia diuina accuſata.

Quaſi pœnæ & clades nō ex æquo, nec in meritos.

* *Lucretij verſus.*

Sed ſupra hominem oſtenſa ea inquiſitio.

Quæ cum caſus periculo:

Et ad quam planè cæcutimus.

enim cepit me vnquam cæleſtis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm ſcio, cauſſam ante omnes cauſſas eſſe, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam cauſſam omnem neceſſum eſt, genere quodam, priorem & maiorem eſſe ſuo effectu: at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius cauſſa. Deus præteriit, deus tetigit. quid vltrà hîc vis? *Summa iuſtitia eſt*, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, niſi quod licet. Si ſeruus à patrefamilias, ſubditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduerſus deum eſt? Apage te peruerſa curioſitas. *non aliter hæc ratio conſtat, quàm ſi nulli reddatur.* Et tamen cùm omnia feceris; non euolues te tuis tenebris, nec ad conſilia illa & conſulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

Quidquid deus vult, ideò rectum, quia vult.

Quod in ſummo imperio acutè dictum & Tiberio ingeſtū à Salluſtio. Tacitus 1. Annal.

Ἀλλ' οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ' εἰ πάντ' ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

Diuina numquam, ipſis tegentibus deis, Scibis, ne omnia vſque ſi peruaſeris.

CAPVT XIII.

Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis: quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſsâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

RVDIS hæc & ſimplex via, ſola hîc tuta, Lipſi: reliquæ, fallaces & lubricæ ad lapſum. In diuinis ſuperiſq; vnum acumen eſt nihil cernere, vna ſcientia nihil ſcire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia

Simplicitas & modeſtia, deo grata.

genia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter, ſi poſſum, & hærentem transferam quoque per hoc flumen. Tu cæleſtis & æterna Mens (in altum ſuſpiciebat) pacem veniamque mihi da, ſiquid in his arcanis minùs pium purúmve dicam, adfectu tamen pio. Ac primùm, Lipſi, communiter Iuſtitiam ſuam adſerere deo poſſe videor, vno iſto ictu. Si adſpicit res humanas deus, etiam curat. ſi curat, regit. ſi regit, iudicio regit. at ſi iudicio, quomodo iniuſtè? Non enim regimen vllum ſine eo ſit, ſed congeries, confuſio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod ſcutum aut quæ arma? ſi verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius purique iuris quia non capis, carpes? Quæ poteſt contra iuſtitiam iniuſtior eſſe ratio? Si hoſpes aliquis arbitrari leges aut inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, quia non capit: tu terræ huius incola temerè damnabis ignotas cæli leges? tu opus, cõditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propiùs, & calumniæ tuæ nebulas diſtinctè examinabo ad rationis, vt poſtulas, ſolem. Tria obiicis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd ſubſtituat & commutet. De primo, priùs. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imò, vt ego ſentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore ſtatim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & ſpontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cùm pœnam improbi omnes debeant, ab iſtis eam ſtatim exigit, in aliis differt ſed cum fœnore ſoluendãm. Quæ hîc iniquitas? Niſi tu dei vicem

Cuius iuſtitia generatim probata.

Quam ſola imperitia noſtra accuſat:

Iniuſtâ lege & more.

Omnis contra Iuſtitiam ſuperam calumnia, triplex.

Diluta prima, quòd mali nõ puniantur.

Omittit præſentaneam pœnã interdum deus, nõ remittit.

cem fortaſſe ſolicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui ſecurus es, mi homo: nemo vnquam decoquet ſupero huic creditori. In oculis eius omnes ſumus quocumque fugimus, imò in neruo & in vinclis. Sed vellem, inquies, tyrannum illum nunc puniri, & præſenti cæde eius ſatisfieri tot oppreſſis. clarior enim ita nobis dei iuſtitia. Clarior iuſtitia? imò tuus mihi ſtupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam ſolùm præeas, ſed eius etiam tempora præſcribas? Vtrùm iudicem eum tuum eſſe cenſes, an lictorem tantùm & adminiſtrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. ita enim mihi viſum. Heu impudentiam! ſed deo aliter viſum: quem ſcire debes paullò clarius hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotiſſimus, exemplum ſpectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè quibus ea vtilis eſſe poſſit, & quando. Magna momenta temporum ſunt, & ſaluberrima ſæpe medicina abiit in perniciem data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis ſuæ curſu ſuſtulit: Neronem graſſari paullò diutiùs ſiuit: diutiſſimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipſorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno ſæpe flagello mali noſtri & inemendati mores: at nos tolli illud ſtatim volumus & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipſum deum. cui videtur inſitum, *vt lento gradu ad vindictam ſui procedat, tarditatemque ſupplicij grauitate compenſet*. Benè Syneſius: * τὸ θεῖον χωλῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè priſci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus

[margin: Nec hæc dilatio ei fraudi.]

[margin: Cur omittat, ſiue differat?]

[margin: Primò, tempeſtiuæ correctionis cauſsâ.]

[margin: Secundò, naturæ ſuæ (ſi fas ita loqui) ductu.]

*[margin: * Diuinũ numen lentè & ordine progreditur.]*

[margin: Quia clementiſſima illa mens, tarda in pœnas.]

perus ſis, non videaris ægrè ferre debere hanc moram: quæ ita pœnæ interuallum eſt, vt ſit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam ſi ſpectes, an indignêre ſi Atreus ille aut Thyeſtes in primo alteroque actu ſublimes per ſcænam & elati paullisper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. breuem enim felicitatem eam eſſe ſcias, & exſpectes vt fœdè mox ruant in extremo actu. In mundi hac autē fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. ſed cogita primum hunc actum eſſe: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium iſtud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox ſanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ iſtæ aurataéque veſtes. Bonus enim ille noſter poëta eſt, nec temerè migrabit tragœdiæ ſuæ leges. Nónne etiam in Muſicâ diſſonas aliquamdiu voces fers, quia extrema deſitura ſcis in concentum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident ſemper læſi. Quid mirum? longiuſcula enim ſæpe ſabula eſt, nec illi perſedere tamdiu potuerūt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam ampliari quoſdam in rigido hoc iudicio vident, non abſolui; diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipſi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore geſtare, qui non idem Nemeſim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

— *σιγᾷ ϗ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

Quæ aliquā-diu tamen fœnore veniunt.

Vita hæc impiorum tragœdiæ compar.

* *ſilenter & lēto pede Progreſſa rapiet improbos in tempore.*

CAPVT

CAPVT XIIII.

Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam Occultas internasque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

QVAE tamen vt clariùs capias, & ſemel te ducam in arcem ipſam huius cauſſæ: hoc ſciendum, triplices diuinas eſſe pœnas. Internas, Poſtumas, Externas. Illas appello QVAE ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti ſunt angores, pœnitentia, metus, & conſcientiarum mille morſus. Alteras, QVAE EVMDEM ANIMVM, SED LIBERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM. vti pœnæ eæ ſunt quas, morte obitâ, ſceleſtos manere etiam è priſcis illis pleriq. non vanè ſuſpicati ſunt. At tertias, QVAE CORPVS TANGVNT, AVT QVAE CIRCA ILLVD. vt paupertas, exſilium, dolor, morbi, mortes. Et eſt quidem plerumque, vt eæ omnes iuſto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidē priores duæ ſemper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam tam proiectus ad omne nefas, qui nō acria quædam flagella in animo & velut ictus ſenſerit; ſiue in faciendo ſcelere, ſiue magis poſt factū? Verè enim *ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt veriùs & fortiùs Heſiodus, *ἡλικιῶτις. Cognatum, imò innatum, omni ſceleri ſceleris ſupplicium: & nihil in vitâ ſecurum ſolutumque præter Innocentiam eſt. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem ſuam ferebant, ipſi ab eâ mox ferendi: ſic impiis omnibus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquàm luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam cor-

Plures tamē diuinas eſſe pœnas.

Internas:

Poſtumas:

Externas.

Aliquæ ex iſtis ſemper expetunt in impios.

Præſertim Internæ, quę animum lācinant.

* *Subſequa iniuriæ pœna.*

* *Coætanea & æqualis.*

Et quę pœnę grauiores.

puſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur qui tabe aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis appârent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternã ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Jta feri vt ſentiat ſe mori*: id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cædit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati, quàm ſani quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêre ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur*. Ridènt illi ſæpe, fateor: ſed non verum riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. nõ hercle magis quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdũ aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto externorum iſto velo, Siculum illum tyrannum:

Diſtrictus enſis cui ſuper impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dij me deæque peius perdant, quàm perire cottidie ſentio.* Audi alterum ingemiſ-

Quæ ſæpe ſub alacri & lætâ facie.

In malis, diſſidiũ linguæ & ſenſus.

*Tiberij verba ex epiſtolâ ad Senatum.

gemiſcentem: ***Ergo ego ſolus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipſi, hi cruciatus, angi ſemper, pænitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos.

*Neronis morituri verba.

CAPVT XV.

Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmata.

ADDE iam huc Poſtumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ poſuiſſe mihi ſatis ſit, non euoluiſſe. Adde etiam Externas. quæ tamen ſi deſint, cùm priores illæ irrogentur, quis cæleſtē Iuſtitiam iuſtè culpet? At non deſunt. nec factum vnquā (certè rarò) quin apertè ſceleſti & aliorum oppreſſores, pœnas item luerint ſpectabiles & apertas. alij citiùs, alij ſeriùs: alij in ſe, alij in ſuis. Vides & quereris Dionyſium illum in Siciliâ, ſtupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm ſuſtine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à ſceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ inſulæ rex ludum Corinthi aperiet, ipſe Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharſaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è Senatu? ludere & laſciuire aliquamdiu in ciuili ſanguine tyrannum? ignoſco. video enim Catoni ipſi clauum hîc tantum non recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipſi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adſpectus in gratiam reducet vos cum deo. Cæſarem illum videte, ſuperbum, victorem, opinione ſuâ & aliorum iam deum, in Senatu, &

Poſtumæ pœnæ de quibus Theologi propriè diſſerunt.

Sed plerumque etiam Externæ præeunt.

Siue in ipſis qui peccârunt, ſiue in ſtirpe.

Dionyſij mira & verè à deo punitio.

Item Iulij Cæſaris.

tu,&

tu, & à Senatu interfectum. nec ſimplici morte, ſed viginti tribus plagis cōfectum, inſtar feræ in ſanguine ſuo volutántem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, ſuperſtante Pompeij ſtatuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantē. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miſerationi eſt. ſed conſolor idem, cùm haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter ſe commiſſos: & è ducibus alterum,

Item M. Antonij.

M. Antonium, terrâ marique victum, inter tres mulierculas, mulieroſâ illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? laniſta Romanorum exercituum? Pompeij & reip. ſector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem ſupremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

*Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ᾽ ὃς αἴτιος κακῶν.

* *Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.*

Non enim latuit profecto, nō effûgit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium ſcelerum non obſcurè in ſe luit, & clariùs in omni ſuâ ſtirpe. Sit felix & magnus Cæſar, & verè Auguſtus: ſed filiā tamen Iuliam habeat, ſed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec poſſit. deniq. cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quam turpi amore ipſe periit, *turpi morte per eam pereat. *In ſummâ*, inquit Plinius, *deus ille, cælumque neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui *filio excedat*. Hæc taliaque cogitanda, Lipſi, cùm querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo ſemper vertenda mens, Tarditatem ſupplicij & Varietatem. Non puni-

* *Ob ſuſpicionem veneni ab eâ dati.*

* *Nempe Tiberio.*

Concluſio huius loci & querelæ de Malis.

tur

tur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? ſed fortaſſe in animo. Non viuus? ſed certè mortuus.

Numquam antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Vigilat enim ſemper diuinus ille oculus: & cùm dormire eum cenſes, conniuet. Tu tantùm æquus in eum ſis: nec iudicem tuum inaniter accuſa, ipſe ab eo iudicãdus.

CAPVT XVI.

Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideóque iuſtiſſimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc ſecunda tua querela, ſiue calumniam potiùs dicam. Incaute adoleſcens, ſic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ ſine noxâ? Fiducia imò temeritas ſit in ſingulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes ſtatuere impeccantes? Vaniſſimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, ſcio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo iocer, ſine telo ſint, ſi fulmina ſemper miſſa in merentes. Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt: ſic cenſendum homines in hâc mundi fæce, eſſe ipſos ſine fæce. Atqui ſi omnes in noxâ, vbi populi iſti immeriti? Culpæ enim comes iuſtiſſimè pœna ſemper eſt. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi diſplicet: quod quidam premuntur qui minora peccârunt,

Secunda calumnia, de Immeritis.

Verè calumnia; quia innoxij autimmeriti nuſquàm.

Nec prætexenda inæqualitas culpæ aut pœnę.

cârunt, florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cæleſtis Iuſtitiæ manibus, & tuo quodam ſenſu ponderibusque eam librabis. Quò enim aliter ſpectat hæc delictorum parium impariúmve æſtimatio, quam ante deum tibi ſumis? Sed duo hîc, Lipſi, cogita. Primùm, æſtimari ab homine noxas alienas non poſſe, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legitimè diſcernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus eſt qui peccat: per corpus quidem & ſenſuum hæc inſtrumenta, ſed ita vt momentum & pondus omne criminis ſit ab ipſo. Quod adeò verum eſt, vt ſi inuitum aliquem ſtatuis peccaſſe, non peccârit. Id autem ſi eſt: quomodo, obſecro, peccatum ipſum peruidebis, qui nec cubile eius aut ſedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas tua eſt, cenſuram æſtimationemq. vindicantis in re nec visâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono fit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina eſt: & iure ſemper ſuſpecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ ſuperſint ſalſâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adoleſcens, mitte hanc de æſtimatione noxarum intricatiſſimam litem, tu terreſtris pedaneuſque iudex: deo permitte, qui haut paullò æquiùs de eâ certiusque è ſuperiore tribunali cognoſcet. Ille eſt ſolus, qui

Cui homines non boni iudices.

Vt qui animum non videant, peccati ſedem.

Nec cauſſam item externæ punitionis: quæ ſæpe pro bono.

Deo igitur ſoli ſeruanda hæc æſtimatio.

Qui Καρδιογνώστης.

qui merita poteſt expendere: ille, qui ſine vllo ſimulationum fuco aut ceruſsâ, virtutem vitiumque videt in vero ſuo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quique non facta ſolùm ipſa, ſed cauſſas eorum & progreſſus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, * εἰ λήθει θεὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν; ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, verè reſpondit. At nos contrà hîc in nube. qui non ſolùm occulta ſcelera non videmus, ſub tunicâ (quod aiunt) & ſinu admiſſa; ſed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipſam & vim eius cernimus, ſed externa quædam veſtigia admiſſæ & iam fugiẽtis. Optimi ſæpe nobis, qui deo peſſimi: & reiecti cõtrà, qui illi electi. Claude igitur, ſi ſapis, de meritis aut immeritis os & oculos: cauſſæ tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano.

Et quem velim nullum aut ſimulatio externa fallat.

** An falleret deos iniuſte faciens? ne cogitans quidẽ.*

CAPVT XVII.

Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

At tertia etiam offuſa à te Iuſtitiæ nebula abſtergenda eſt, de Subſtitutis. Pœnas enim, inquiunt, parùm iuſtè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari iſtos miriones: cùm cottidie ipſi id faciant in ſuâ terrâ. Dic ſodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne tranſeunt ad nepotes? ſanè tranſeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor,

Tertia calũnia, de Subſtitutis in pœnâ.

Quod tamẽ nec apud homines nouũ aut inſolens. Cottidiè enim priuilegia aut pœnę tranſmutuntur.

quæ iiſdem impoſitæ ob ſcelus. Ecce in perduellionis aut maieſtatis crimine, manifeſtò alij in culpâ ſunt, alij in pœnâ. idque adeò intendit humana ſæuitia, vt latæ leges ſint, quæ innoxios liberos æternâ egeſtate puniant, *vt mors ſit eis ſolatium & vita ſupplicium.* Maligni veſtri animi! regi alicui aut dynaſtæ licere id vultis, non vultis deo.

Quòd in pœnis iuſtiſſimè facit deus: Quia deuincti cum parentibus ſumus adgnatâ culpa.

Cui tamen, ſi examinas, haud paullo iuſtior ſeueritatis huius cauſſa. Peccauimus enim & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot ſtirpium tráduces primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminum coram deo eſt: nec peccare, exempli cauſsâ, pater meus aut tuus iam cœpit, ſed patrum omnes patres. Quid ergo mirum, ſi punit in poſteris non propriè diuerſa delicta, ſed communione quâdam ſeminis iuncta, nec vmquam intermiſſa? Sed vt omittam hæc ſublimia, & agam tecum magis populari quâdam rationum viâ: hoc

Denique quia coniungit & ſub vno aſpectu habet res & crimina, quę nos ſeiungimus.

Societates aut corpora, deo vnum.

ſcito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam diſparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confuſum, ſed vt corpus naturamque vnam. Scipionum illa aut Cæſarum familia, vnum illi eſt: Romana aut Attica vrbs, ab omni ſuo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam eſt & legum iuriſque ſocietas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitque vt etiam inter æuo diſſitos communio quædam ſit præmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cæleſtem illum iudicem poſteris id quoque proſit.

Tempora item diſſita coniungit.

Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot laſciui, auari, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præſentia ſolùm adſpicit, ſed præterita etiam reſpicit:

cit: & duûm horum temporum momentis temperat æquabiliter iuſtitiæ ſuæ lancem. Dixi, *externâ punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipſæ transferuntur, aut criminum quædam confuſio fit: abeſt: ſed pœnæ dumtaxat ſiue caſtigationes quædam circa nos iſtæ ſunt, non in nobis: & ad corpora aut opes ſpectant propriè, non ad animum hunc internum. Quid autem hîc iniuriæ? Heredes enim certè commodorum præmiorumque, ſiqua maioribus debita ſunt, eſſe volumus: cur onera recuſemus & pœnas?

*Quæ videlicet caſtigatio prouida & inſtar medicinæ eſt: at in pœnis, vt cū vulgo dicam, ſpiritalibus, aliud eſt: nec ea perſonam excedunt.

Delicta maiorum immeritus lues
Romane.

canit Romanus ille vates. verè, niſi quod addit *Immeritus*. Meritiſſimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, nō adſurrexit ad cauſſam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in ſenectâ ætate delictum aliquod punimus admiſſum in iuuentâ: ſic deus in imperiis aut regnis peccata vetera. quia externæ communionis ratione vnum quiddam deo ſunt & coniunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clauſam habet in capaci ſuâ mente. An verò *Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot ſceptra fregerint impunè? tantum cædium ſanguiniſque hauſerint, ipſi ſemper incruenti? Tum denique fatear vindicem nullum deum eſſe, **qui quæ nos gerimus audit & videt*. Sed non eſt ita. pœnas vel in poſteris ſuis pendant aliquando neceſſum eſt, tardas etſi non feras. Nec Temporum ſolùm hæc coniunctio apud deum eſt: ſed & Partium. Hoc volo dicere. ſicut in homine cùm *manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: ſic in communi aliquo cœ-

*Romanos intelligo.

*Plauti eſt in Captiu.

*Furto, libidine, ingluuie.

tu, paucorum delictum expetere ſæpe in omnes. præſertim ſi ij qui peccant velut digniora quædam membra ſint, vt reges, principes, magiſtratus. Verè Heſiodus & ex ipſo Sapientiæ penetrali:

> Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
> Ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
> Τοῖσι δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
> Λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν.
>
> *Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,*
> *Siquis ſacrilegè ſeſe gerat aut iniuſtè.*
> *Iuppiter hinc cælo clades immiſit ab alto*
> *Peſtem ſiue Famem.*

Ita claſſis Argiuorum tota periit

> *Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei:*

ita in Iudæâ ſeptuaginta millia hominum peſtis vna iuſtiſſimè abſtulit, ob iniuſtam *libidinem regis. Et interdum contrà. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucóſve feligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo ſi à *rigido illo paritatis iure paulliſper diſcedit, tamẽ ex iniquitate ipſâ æquitas noua oritur: & clemens quædam iuſtitia in multos eſt, quod ſæuitia videtur in paucos. Nónne etiam pædagogi ferula, è numero laſciuientis gregis, vnum aliquem cædit? imperator è fuſo exercitu, paucos decumatione caſtigat? ſalubri tamen vterque conſilio, quia paucorum ea punitio terret nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos ſæpe venam in pede aut brachio incidere, cùm totum corpus dolêret: quid ſcio an idem hîc ſit? Arcana enim hæc arcana, Lipſi: &, ſi ſapimus, propiùs non tangemus ſacrum illum ignem. cuius ſcintillas & ſtricturas quaſdam videre homines fortaſſe poſſumus: non poſſumus ipſum. Vt ij qui in Solem

Quâ Dauid populum ambitiosè recenſuit.

*Rectè Tacitus: *Sumus aliquid ex iniquo omne magnum exemplũ, quod aduerſus ſingulos vtilitate publicâ rependitur.*

Abſtracta cogitatio ab iſtis.

Quæ nec captanobis, nec capienda.

lem acriùs defigunt oculos, eos amittunt: ſic mentis omne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abſtineamus igitur cenſeo curioſæ & cum periculo quæſtionis: & hoc ſaltem nobis ſtet, æſtimari noxas humanitùs non poſſe, non debere. aliam apud deum trutinam eſſe, aliud tribunal. & quomodocumque ſe recondita illa iudicia habeant, non culpanda ea nobis, ſed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi ſententiam ingero, quâ manum huic rei & ſimul Curionum omnium ori imponam, *Iudicia dei multa occulta ſunt: nulla iniuſta.* *Auguſtinus.*

CAPVT XVIII.

Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum, vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quædam iucunda.

HAEC ſunt Lipſi, quæ pro diuinâ Iuſtitiâ dicenda cenſui contra hos iniuſtos. quæ non planè ex re meâ eſſe fateor, nec tamẽ præter illam: quoniã non dubiè æquiùs libentiusq. Clades has feremus, perſuaſi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo ſermonis, ſubitò iterum erupit Langius, Benè habet, inquiens. reſpiraui. Superaui omnes quæſtionum illos ſcopulos, & plenis iam velis inuehi mihi poſſe videor in portum. Quartum vltimumq. meum agmen conſpicio: quod producam ſanè libens. Et vt nautæ, cùm in tempeſtate Geminos vident, ſpem magnam & alacritatem concipiunt: ſic ego, cui poſt hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim priſco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala eſſe quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pau-

Reditio ad ſermonem ipſum de Conſtantiâ.

Quartum procâtelum, ferro duplici.

in pauca hæc quæ ſuperant, Lipſi, volentem attentumque te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euaſiſſe illa aſpera: & à ſeria & ſeuerâ illâ medicinâ, auidè adſpiro ad hâc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici poſtquàm vſſerunt & ſecuerunt ſatis, non omittunt ſtatim ægrum aut deponunt, ſed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: ſic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgaſſe ſatis videor, lenibus nunc quibuſdam alloquiis fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Deſcendam ex illo philoſophiæ arduo colle, & deducam te paulliſper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipſum tamen non recreando magis tibi, quàm ſanando. Vt Democharem medicum aiunt Conſidiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem aſperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinaſſe, ſed quas lentiſco paſcebat: ſic ego hiſtorica quædam & oblectantia tibi infundam, ſed occulto quodam Sapientiæ ſucco tincta. Quid refert quâ viâ ſanemus ægrum, dum perſanemus?

E litteris etiam medicina animorũ, ſed præſertim hiſtoriis.

CAPVT XIX.

Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus Nõ eſſe grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparationis. Rationis: quia illam ſi reſpicis, reuera nec grauia

Prima argumenti huius pars, de leuitate cladium: Si eas Ratione examinas.

aut

aut magna hæc omnia quæ adſunt quæque imminent, ſed videntur tantùm. Opinio eſt quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibuſdam auget. Sed deme, ſi ſapis, circumfuſam eam nubem, & vide res in clarâ luce. Paupertatem exempli cauſsâ in his Cladibus publicis times, Exſilium, Mortem. Ea igitur ſi rectis firmiſque oculis inſpicis, quantula ſunt? ſi ſuis ponderibus examinas, quàm leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quòd ſi triſte & infame nomen tibi diſplicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, ſi neſcis, & tutiore iam loco repoſuit. nemo vltrà exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium eſt. At exſul etiam ero. Imò, ſi voles, peregrinus. Adfectum tuum ſi mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque eſt, peregrinatur: fatuus ſemper exſulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quaſi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O ſtulte, non illa aut vlla mors infamis, niſi vita tua ſit. Cita ab orbe condito optimos & illuſtriſſimos quoſque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipſi, rebus omnibus (guſtum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inſpiciendæ ex nudæ, ſine Opinionum vllâ veſte aut perſonâ. At nos miſeri ad vana & externa conuertimur: nec res ipſas timemus, ſed circumpoſita rebus. Ecce ſi mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiſcis. non aliter quàm, ſi naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi ſit. at ſextarius vnus aut alter ſuffecerint. Si terræmotus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſi ruat, in te caſurum,

Paupertas enim non dura.

Non graue exſilium.

Non ipſa mors.

Nos cogitãdo ea aggrauamus.

ſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendũ ſatis ſit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus iſtis fit: in quibus ſtrepitus præcipuè nos terret & vaniſſima imago rerũ. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij? quid facient? Occident. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullò lenius: ſiquidẽ febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpe torqueat; ictu hîc & momento tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μορμολύκϵα ſiue laruas. Quas ſi ſumis, vidéſne quomodo pueri te fugiant? ſed pone eaſdem & verâ facie te oſtende, accedent iterum & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

Plura nos huius rei in Thraſea noſtro ſiue De contemptu mortis.

Socratis breue, ſed ſalubre, dictum.

CAPVT XV.

Ad Comparationem ventum. ſed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata: & oſtenſum, ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

NON ex ſpe aut opinione meâ tã ſerius Langij ſermo. Itaq. abrumpens, Quò abis? inquam. hocne pollicitus? Mella & mulſa hiſtoriarũ exſpectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid cenſes? cum Thalete aliquo rem tibi eſſe? cum

Interciſio ſermonis, nimis vberis alioqui & diffuſi.

cum Lipſio eſt: qui homo & inter medios homines, remedia etiam deſiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnoſco, iure culpas, inquit. Nam dum purũ illum Rationis radium ſequor, exceſſiſſe Publicâ viâ me video, & furtim relapſum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Diſplicet Falerni illius auſteritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & oſtendam clarè nihil graue aut magnum eſſe in his, quæ vndique circumfuſa, malis, ſi ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti geſtu, Hoc ais? inquam.

Comparatione oſtendi poſſe leuitatem cladiũ.

— *Καὶ τοῦτο προσδοκᾷς πείσειν ἐμέ;

Numquam Langi, quamdiu caput hoc ſentit. Quod enim retro æuum, ſi rectè examinas, tam calamitoſum fuit quàm hoc noſtrum eſt: aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

** & perſuaſurum mi hoc putas? Ex Antiphane eſt.*

Tam multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,

quàm hodie nos? Bello ecce iactamur, nec externo ſolùm, ſed ciuili; nec hoc, ſed inteſtino. Non enim partes ſolum inter nos ſunt: ſed partium (ô patria quæ Salus te ſeruet?) nouæ partes. Adde Peſtem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes: & ἐσχάτων ἔσχατον tyrannidem, oppreſſionesque non corporum ſolùm, ſed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellũ, aut belli metus. vel ſi pax; cum fœdâ ſeruitute ſub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, ſuſpenſa omnia & ſuſpecta: & vt in domo malè fultâ, ſigna pluria ruinæ. Ad ſummam Langi, vt amnium omnium confluxus in Ocea-

Belgarum fatales miſeriæ.

Imò Europę totius: quæ profectò labaſcit.

num: ſic cladium videtur in hoc æuum. Et recenſeo tantùm quæ in manibus iam, & adſunt. quid ea quæ imminent? de quibus verè illud Euripidæum canam,

Pelagus malorum cõtuor Tam magnum, vt enatare facile non ſiet.

*Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μή ποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν.

Querelæ mala ſopita commouent.

Langius ad me ſeuerè & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deiicis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coiiſſe: retractas. Atqui animi quâdam quiete tibi opus eſt, ſi ſaneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem, ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politiſque locis non diu inſident, ſcabris adhæreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingenioſè plerumque auget. Atque vt amantes in dominâ ſuâ numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec præſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deiiciat futuri diſcriminis falſa ſæpe vmbra.

Omnis gens de ſuo æuo queſta.

Quia proni omnes ad dolorem augendum:

Imò & fingendum.

CAPVT XX.

Magis deinde propriè & preſsè id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipſi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me ſequere, quam depoſcis. Per eam tibi clarum,

rum, non paria ſolùm in omni genere cladium olim euenille, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata ea, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia, quàm iſta. Adeò contrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (ſeriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum, non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen víſne paullùm peregrinemur per orbis partes? eamus. A Iudæâ ordiamur, id eſt à regione & gente ſacrâ. Omitto quæ in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi eſt, vt * exponam velut per indicem, ſingillatim. Paſſi igitur ciuili externoque bello, non totis ſeptem annis, iſta:

Ipſa Comparatio cœpta.

Etquidem per ſingula genera cladium.

De bello primùm.

Iudæorum innumeræ cædes.

* *Sumpſi autem & collegi è Ioſepho.*

Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, — *ſexcenti triginta.*

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & * religionis, vno tempore — *viginti millia.*

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) — *tredecim millia.*

Aſcalone in Palæſtinâ, item ab incolis, — *duo millia, quingenti.*

Ptolemaïde pariter — *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide *quinquaginta millia.*

Damaſci — *decem millia.*

Obſerua etiam tunc ſolam religionē multis nocuiſſe.

Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultum geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppe captâ à Ceſio Floro cæſi — *octo millia &* CCCC.

In monte quodam Cabulone —— *duo millia.*
In pugnâ ad Aſcalonem —— *decem millia.*
Per inſidias iterùm —— *octo millia.*
Aphacæ, cùm capta eſſet, —— *quindecim millia.*
In monte Garizim cæſi —— *undecim millia & DC.*
Iotapæ, in quâ ipſe Ioſephus, circiter — *triginta millia.*
Ioppe iterùm captâ ſubmerſi — *quatuor millia CC.*
In Tarichæis cæſi —— *ſex millia & D.*
Gamalæ, tam interfecti, quá ſpontè præcipitati, — *nouem millia.* nec quiſquam homo natus ex eâ vrbe ſaluus, præter duas mulieres, ſorores.
Giſcalâ deſertâ, in fugâ trucidati —— *bis mille.*
& fœminarum ac puerorum capti —— *tria millia.*
Gadarenſium cæſa —— *tredecim millia.*
capti — *duo millia & ducenti,* Præter eos qui in flumen deſiliêre infiniti.
In Idumææ vicis cæſi —— *decem millia.*
Geraſij —— —— *mille.*
Machærunte —— —— *mille DCC.*
In ſiluâ Iardes —— —— *tria millia.*
In Maſſadâ caſtello, ſuâ manu perempti *nongenti & LX.*
In Cyrene à Catulo Præſide cæſi —— *tria millia.*
At in ipsâ Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, —— *decies centena millia.*
capti, —— *nonagintaſeptem millia.*

** Qui fame, exſilio, miſerius periêrũt.*

Summa hæc colligit (præter *innumeros qui omiſſi) *duodecies centena & quadraginta millia.* Quid ais Lipſi? deiicis ad hæc oculos? attolle potiùs: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Chriſtiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarumque pars, ſi conferatur cum Europâ?

CAPVT

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorumque Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

NEC hîc inſiſto: ad Græciâ me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, ſiue inter ipſos ſiue cum externis geſta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhauſtam & attonſam eam continuo cladium iſto ferro, vt *Plutarchus tradat (numquam mihi ſine irâ & admiratione lectum) eam vniuerſam non fuiſſe, ſuo æuo, conficiendis *tribus millibus militum:* quot tamen, inquit, olim bello Perſico, vnum Megarenſium opidulum confecerat. Heu, quò cecidiſti flos ille terrarum, ſol & ſal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipsâ attritâ Belgicâ eſt, quod numerum eum non adæquet idonei ad bellum ſexus. Iam Romanos & Italiam perluſtramus? leuârunt me pridem hoc faſce recenſionum Auguſtinus & Oroſius. eos vide, & in iis maria malorum. Vnum bellum Punicum ſecundum, in ſolis Italiâ, Hiſpaniâ, Siciliâ, ſupra *quindecies centena millia* hominum (quæſiui enim curioſè) non totis annis ſeptemdecim conſumpſit. Bellũ ciuile Cæſaris & Pompeij, ad *millia trecenta.* & largius, Bruti, Caſſij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta aut ductu? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtem perniciemque generis humani!) fatetur & quidem glorians, **vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prœliis à ſe occiſa.* atque ita, vt non veniat in hanc rationem ſtrages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hiſpaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ iſtæ cædes. Quo

Græciæ attritio mira.

* *De defectu oraculorum.*

Etiam Italiæ & Romani imperij.

Cædes ingentes à Romanis editæ.

* *Plinio hæc tradita, lib.* VII.

tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit *fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta, hominum vicies ſemel centena* LXXXIII. *millia.* Quibus velut in numerum, ſi vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia:* C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum:* poſteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum ſexaginta duo millia* Hunnorum occîdit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm

Opida ab iis multa deleta.

fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius *gloriatur plura *opida ſe in Hiſpaniâ cepiſſe, quàm dies in eâ egerit. Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides; *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum, ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt! quas ſtrages! Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis tricenisq̀ue militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Iucayæ? quæ olim quingentis aut ſexcentis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis, vaſtus attritusque *appâret, non aliter quàm ſi cæleſti quodam igne deflagraſſet. Mens & lingua mihi cadit, Lipſi, dum hæc memoro: & video noſtra omnia præ iſtis nō aliud quàm palearum caſſa eſſe, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acer-

*Apud Plutarchum.

*Ad quadringenta. vt tradunt Plut. & Appian.

Indorum ſtrages, imò excidium.

*Certè ſub initia. Nam nūc habitari iterùm ſcio, & meliùs coli.

hil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fœminas, omnes victor abripiebat, quis ſcit an in æternam ſeruitutem? Certè ſeruitutem. cuius veſtigium iure gratulor non fuiſſe, non eſſe adhuc, in Chriſtiano orbe. Turcæ ſanè vſurpant. nec aliud eſt quod magis inuiſum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

Captiuitas olim acerba, & æquanda morti.

CAPVT XXIII.

Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.

AT tu pergis in querelâ. & Peſtem etiã adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur ſingula comparemus? ſed breuiter. Dic mihi quot millia Peſtis in totâ Belgicâ abſtulit, his quinque aut ſex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centũ. At vna in Iudæâ peſtis ſub Dauide rege, *ſeptuaginta millia* abſorpſit, die non toto. Sub Gallo & Voluſiano Imperatoribus, *peſtis ab Æthiopiâ exoriens omnes Romanas prouincias peruaſit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhauſit. Nec alia vnquam maior lues mihi lecta, ſpatio temporum, ſiue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu inſignior illa quæ Byzantij finitimiſque locis graſſata, Iuſtiniano Principe. cuius vis tanta, vt in ſingulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: niſi fidiſſimi huic rei ab illo ipſo æuo *teſtes. Nec minùs miranda Africana peſtis, quæ euerſâ Carthagine orta, in ſolâ Numidiâ **octingenta hominum millia* deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præſidium relicti. Iterumque

Peſtis, quæ apud veteres.

* *Zonaras Tom.* 2.

* *Procopius lib.* II. *de Bello Perſico. Agathias lib* v. *Hiſt.*

* *Oroſius lib.* v. *cap.* VIII.

q́ue in Græciâ, Michaëlis Ducæ imperio, tam ſæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonatæ verba ſunt) τοὺς ζῶντας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorſus pares non eſſent mortuis ſepeliendis.* Denique *Petrarchæ æuo, vt ipſe refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ex millenis quibuſq. hominibus vix decem ſupereſſent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas noſtra vidimus, ſi videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore *Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam imminerēt, & in Circo palàm audita ſit illa vox, PONE PRETIVM HVMANAE CARNI. In totâ *Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterùm tanta, vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint nō carnes ſolùm humanæ, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant, & comederant: ipſæ à decimooctauo, qui id agi ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita. Quòd ſi de Tributis etiam aliquid dicendum eſt: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cùm priſcis. Pleræq́ue omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex *agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec deſiêre Antonius & Cæſar nouem decemq́ue annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cùm arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in ſingulas ædium ſuarum *tegulas, *ſex aſſes.* Quæ immenſa contributio, noſtriſq́ue ſenſibus nec credenda nec reddenda. At *Octauianus

*Sub annum à Chriſto ∞. CCC. LIX.

Fames, quæ apud veteres.

*Zoſimus VI. Annal.

*Procop. de bello Goth. lib II apud quem plura vide.

Tributorum olim magnitudo.

*Appianus ſatis clarè in-nuit lib. I ἐμφυλ.

*Dio apertè lib. XLVI οἱ δὲ βουλευταὶ τέσσαρας ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην κεραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν.

*Dio lib. L.

nus Cæſar, (credo ratione nominis ſui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij tyranni patrauerũt: ne noſtros doceam, recitando. Vnum tibi inſtar omnium exactionum rapinarumque ſit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in ſubditos cogitari potuit triſtius. Deducebantur paſſim legiones cohorteſque veteranæ in agros & opida: miſeríque prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil auſi, nihil meriti: ſed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium appâret. Miſerum eſt nummis ſpoliari: quid etiam agris tectiſque? Graue iſtis pelli: quid totâ patriâ? quid templis ariſque? Diſtrahebantur ecce aliquot millia hominum, liberi à parentibus, domini à familiaribus, vxores à viris, & in varias terras, vt cuique ſors ſua fuit, ſpargebantur: alij in *ſitientes Afros*, vt poëta in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuiſos orbe Britannos.* Solus Octauianus Cæſar in ſolâ Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis nobis Hiſpaniſque.

In coloniis deducendis acerbitas.

Quæ crebentmæ.

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & ſupra omnia ſcelera huius æui.

SED ſæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipſi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, ſi neſcis: malum, ſi diſſimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ no-

Cædes immanes & infames, quæ olim.

le nomen noſti, illius Felicis? ergo & proſcriptionem eius infamem & immané, quâ *[*Valerius lib. II.*] *millia quattuor & ſeptingentos* ciues abſtulit vni vibi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe cenſeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgo factæ permiſſu eius ſiue iuſſu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expreſſa ſit, *Cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eumdem haut multò pòſt imitati tres diſcipuli (Triumuiros intellego) pariter proſcripſêre *[*Appianus ita numerat.*] *trecentos Senatores.* equites Romanos ſupra *bis mille.* Heu ſcelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit viſuruſque eſt, ab ortu omni ad occaſum! Appianum, ſi voles, lege, & in eo variam fœdamq. imaginem latitantium, fugientium, ſiſtentium, extrahentium; liberorum circà ciulantium, & coniugum: peream ego, niſi humanitatem ipſam periiſſe dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibusque geſta: id eſt, totidem pænè regibus aut dynaſtis: ſed in multitudinem fortaſſe non ſæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui *[*Ita Valerius lib. IX. idq. efficeret XXIIII. millia hominum. At Seneca tantùm de ſeptem millibus, De Irâ.*] *quatuor legiones contrariæ partis, fidem eius ſecutas, in publicâ Villâ, nequicquam fallacis dextræ miſericordiam implorantes, obtruncari iuſſit.* Quorum cùm morientium gemitus Curiam quoque attigiſſet, attonito & conuerſo Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conſcripti. pauculi ſeditioſi iuſſu meo puniuntur.* Nec ſcio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuiſſe, an dicere. Et pluráne poſcis ſæuitiæ exempla? cape. *[*Valerius.*] Seruius Galba in Hiſpaniâ trium ciuitatum conuocato populo, quaſi de commodis earum acturus, *ſeptem millia*, in quibus flos iuuentutis conſiſtebat, repentè trucidauit. In eâdem regione *[*Appianus.*] L. Licinius Lucullus conſul, *[*Preso, Vaccæorum.*] Caucæorum vi-

rum *viginti millia* contra deditionis ſtipulatæ fidem immiſſis in vrbem militibus occîdit. Octauianus Auguſtus Peruſiâ captâ, *trecentos è dediticiis, electos vtriuſque ordinis, ad aram D. Iulio exſtructam hoſtiarum more mactauit.* Antoninus Caracalla, neſcio ob quos iocos infenſus Alexandrinis, pacis ſpecie in vrbem eam veniens, vniuerſam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & ſigno dato ad vnum omnes occîdit. parique ſæuitiâ in reliquam multitudinem vſus, frequentiſſimam vrbem prorſus exhauſit. Mithradates rex vnâ epiſtolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi cauſsâ per Aſiam diſperſa interêmit. Voleſus Meſſalla proconſul Aſiæ, *trecentos* vnâ die ſecuri percuſſit, & inter cadauera reiectis manibus ſuperbè inambulans, quaſi rem magnificam feciſſet, proclamauit, *ὢ πρᾶγμα βασιλικόν.* Et profanos adhuc loquor impioſque. ſed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodoſium Principem, qui Theſſalonicæ per ſummum ſcelus & fraudem *ſeptem millia* innoxiorum capitum in theatrum quaſi ad ludos conuocatos, immiſſo milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas habet. Ite poſt hæc mei Belgæ, & ſæuitiam ſiue perfidiam Principum accuſate in hoc æuo.

Suetonij verba.

Xiphilinus & Herodian.

Valer. aliique.

Seneca II. De Irâ.

O rem regiam!

CAPVT XXV.

Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internasque oppreſſiones fuiſſe olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpas, & oppreſſiones corporum atq. animorũ. Nec am-

biitioſè mihi nunc decretum attollere æuum noſtrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem noſtram facit, dicam. Quando mala iſta non? & vbi non? Cedò mihi ſæclum aliquod ſine inſigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (ſubibo enim diſcrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miſerrimos nos miſerorum. Quid taces? Verum eſt, vt video, illud diaſyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo poſſe perſcribi.* Inſitum nimirùm humanis ingeniis, imperio inſolenter vti: nec facilè modum ſeruare in eâ re, quæ ſupra modum. Nos illiipſi qui de tyrannide querimur, ſemina tyrannidis incluſa in pectore geſtamus: nec voluntas pleriſque ea efferendi deeſt, ſed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominus habet, ſed non exerit: ſimile in nobis, quos ſola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da inſtrumenta: vereor vt vel impotentiſſimi plerique iſtorum ſint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ iſtâ vitâ. Vide mihi patrem illum ſæuientem in filios, dominum in ſeruos, præceptorem in diſcipulos. Phalarides in ſuo genere omnes iſti ſunt: & flūctus eoſdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus aliis non hæc natura. è quibus pleraque ſæuiunt in congeneras ſibi ſpecies, in aëre, terrâ, aquâ.

——piſces ſic ſæpe minutos
Magnus comeſt, ſic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum iſtæ oppreſſiones ſunt, inquies: hodiè hoc eximium, quod etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidioſè hoc potiùs, quàm verè. Ignorare mihi ſeſe & naturam illam cæleſtem videtur,

Crebræ ſemper tyrannides & oppreſſiones.

Quibus origo à ſuperbiâ & ferociâ humani ingenij.

Sed & tyrãnis inter alia animalia.

De oppreſſione ob religionem.

detur, quiſquis premi eam putat poſſe aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, ſentias quod non ſentis. Ius aliquis in vinclum hoc animi habet ſiue nexum: nemo in ipſum. Soluere eum à corpore tyrannus poteſt, non naturam eius diſſoluere: quæ pura, æterna, ignea, ſpernit externum & violentum omnem tactum. At ſenſum tamen animi non licet expromere. Eſto. ſed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudiciis, ſed factis. Sed nouum hoc ipſum & inauditum. O bone, °quàm erras! Quot tibi *Olim eam etiam fuiſſe.*
poſſim dicere qui ſub tyrannis ſenſuum ſuorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iiſdem vim adferre iudiciis conati? & iudiciis dico in re pietatis. Perſarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum ſibi adſeruiſſe ſcimus, ruſticâ Macedoniâ ſuâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Auguſtus, flamines & ſacerdotes in prouinciis imò in domibus ſingulis habuit, vt deus. Caligula deorum ſtatuis amputato capite, ſuum imponi iuſſit, ridiculâ impietate. idem templum ſuo numini, ſacerdotes, & quæſitiſſimas hoſtias inſtituit. Nero Apollo haberi voluit: & illuſtriſſimi ciuium interfecti, hac præſcriptione, **quòd numquam pro cæleſti voce immolaſſent*. Iam Domitia- **Idque inter alios Thraſeæ obiectum.*
nus, *Deus dominusque noſter*, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas ſi hodie in vllo regum, Lipſi, quid diceres? Nec adnauigo propiùs hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

* *Ἀκίνδυνον γὰρ ἐστι τὸ σιγῆς γέρας.* **Periculo vacat ſilenti præmium.*

Vnum tantùm in totam hanc rem priſcæ ſeruitutis teſtimonium adferam, & quidem è familiari tuo ſcriptore:

quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe. nec in ipſos modò auctores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum, delegato Triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus & conſcientiam generis humani aboleri arbitrabantur:* * *expulſis inſuper Sapientiæ profeſſoribus, & omni bonâ arte in exſilium actâ, nequid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute: adempto per inquiſitiones etiam loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in poteſtate noſtrâ eſſet obliuiſci, quàm tacere.*

** Velim notes vera tyrannidis mores.*

CAPVT XXVI.

Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibusque omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

Contra eos qui nouas aut eximias putant has clades.

NEC adtexo plura de Comparatione; ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: ſed breuiter & contemptim. Spolia enim potiùs leget ex deuicto iam hoſte, quàm vt conſertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum eſſe poteſt, niſi qui ipſe nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui verſum hunc ſemper habebat in ore

* Οἴμοι, τί δ' οἴμοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

** Heu me! quid heu me? humana perpeſſi ſumus.*

Circulantur enim cottidiè hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid triſtia hæc euenire ingemiſcis?

miſcis? quid admirare?

> *Οὐκ ἐπὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
> Ἀγάμεμνον Ἀτρεύς.
> Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.
> Θνητὸς γὰρ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
> Τῶν θεῶν οὕτω βουλομένων ἔσται.

Non te omnia ad læta genuit O Agamemnon Atreus. Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuſes, Superis ita volentibus erit.

Illud potius mirum, ſi exlex quiſquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis grauiter lugenté in arcem deduxit, & ſubiectas omnes in magnâ vrbe ædes oſtendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus ſub his tectis olim fuerint, nunc verſentur, poſtea futuri ſint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri poſſit, Lipſi, in magno iſto mundo. Sed quoniam re non poteſt; age, fiat paullíſper cogitatione. Siſto te in alto illo, ſi vis, Olympo. deſpice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cenſe totidem conſepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam ſunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni ſunt, cùm à ſæuis aſperiſque ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ ſcintillæ nuper diſcidij ciuilis: quæ iterùm exardeſcunt, &, niſi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quod nunc paulliſper in pace eſt, imperio debet pacati ſexus. Galliam? vide & miſerere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna ſerpit ſanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipſi; & communione hac miſeriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo deſtitui ſeruus ſolet, qui in medio triumphi gaudio

Solonis arguti inuenta Conſolatio.

Clades in omni orbe.

dio

dio idemtidem interclamaret, Homo es: ſic tibi monitor iſte ſemper adſiſtat, Eſſe hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: ſic itẽ dolor.

CAPVT XXVII.

Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.

Conclusio & adhortatio.

EXPLICVI copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi cenſui in Dolorem. Quæ vtinam nõ grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolum, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiêre, vt ſemina ſparſa ſummo ſolo. Denique ſi repetes feriò & ruminabere. quia vt ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie, ſed re & factis, ſupplex quæſo veneror que æternum & diuinum illum ignem.

Repetiti monitionũ ictus iuuant & penetrant.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, &, Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodque in myſteriis ſolet, iure nunc acclamem,

— * ἔφυγον κακόν, εὗρον ἄμεινον.

* *Effugi malum, repperi bonum.*

FINIS.

AD DEVM

AD DEVM

Pro Conſtantiâ

PRECES

Fuſæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. IↃ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

Cvi mare cui tellus famulatur, & ignea cæli
Sidera: quem metuunt mortalia ſæcla animantum:
Alme Deus, ſine quo dias in luminis oras
Nil venit, & ſine quo nil exit luminis oras:
Adſpice me quem languor habet, quem tabida vexat
Febris, & exiguam ſuadet ſperare ſalutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus inſtat,
Et cuncti properamus eundem tangere portum:
Non curſus tamen omnibus vnus. ô ille beatus
Qui vitæ infames ſcopulos & naufraga ſaxa
Feſtinâ potuit præteruexiſſe carinâ!
Quando voles mea Parca, ſequar. non hîc terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo ſplendor perſtrinxit ab auro.
Sola mihi doctæ arriſit pellacia Muſæ.
Hanc quoque ſperno libens. tu tantùm dîe deorum
Mundi mens æterna & inenarrabile numen,
Suſcipe me, & lætum meliori in ſede repone.

INDEX CAPITVM,

Quem ſubiecimus vt Lector in vno aſpectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

CAP. III. At vero animi morbos non tolli eâ, nō minui: imò per eam recrudeſcere. Animū eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientiâ & Conſtantiâ petendum.

CAP. IIII. Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriuſq. vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

CAP. VII. Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri Publica.

CAP. VIII. Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres Adfectus coërciti. exq. iis hoc Capite ambitioſa quædā Simulatio. quâ homines Mala propria, vt Publica lugēt.

CAP. IX. Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum, item malitiâ hominum gaudentiū malis alienis, cùm ipſi extra ea.

CAP. X. Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

CAP. XI. Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Itē vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus temperatus, qui Miſeratio, eam in vitio eſſe diſcriminata, lucis cauſſâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

CAP. XIII. Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumētis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hic de Prouidentiâ dictum. eaque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

CAP. XIIII. Nihil hîc geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè ſuper iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

CAP. XV. Ad ſecundum pro Conſtantiâ argumentū tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceſſitas cōſiderata:

ſiderata: & primò in Rebus ipſis.

Cap.xvi. Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Deniq; gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

Cap.xvii. Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdā conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

Cap.xviii. Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

Cap.xix. Quartum ſiue Verum Fatum explicatū. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentiâ differre.

Cap.xx. Diſtinctū & diuulſum id à Stoico fato quatuor terminis. Oſtenſum accuratiùs, quo modo vim non inferat voluntati. itemque deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.

Cap.xxi. Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.

Cap.xxii. Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eoque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

LIBRI SECVNDI

Cap.i. Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

Cap.ii. Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum eſſe, & à naturâ. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

Cap.iii. Cōtra curioſos quoſdam diſſeriū, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

Cap.iiii. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

Cap.v. Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

Cap.vi. Pro Conſtantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideoq. cauſſa nullius mali.

Cap.vii. Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obiterque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

 Cap.viii.

CAP. VIII. Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præeundo.

CAP. IX. De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

CAP. X. Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe. dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

CAP. XI. De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelamque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

CAP. XII. Contra iuſtitiam diuinã vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CAP. XIII. Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſsâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

CAP. XIIII. Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam occultas internasq., quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideoque iuſtiſſimè puniat.

CAP. XVII. Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratũ id etiam apud homines fieri. Quæ deo trãſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

CAP. XVIII. Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinę admiſceri quædam iucunda.

CAP. XIX. Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

CAP. XX. Ad Comparationem ventum. ſed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata, & oſtenſum ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

CAP. XXI. Magis deinde propriè & preſsè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

CAP. XXII. De Græcorum item Romanorumq. cladibus ex bello. Magnus interfectorũ numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

CAP. XXIII. Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapinarum.

CAP. XXIIII. Crudelitatis & cædium narrationes aliquot, miræ, & ſu-

& ſupra omnia ſcelera huius æui.

Cap. xxv. Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue, malitiâ humanâ eſſe. & externas internaſque oppreſſiones fuiſſe olim.

Cap. xxvi. Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibusque omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

Cap. xxvii. Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandumque breuis admonitio.

Finis indicis.

IN CONSTANTIAM

V. C. IVSTI LIPSI.

Dvm patriam exercet plus quàm ciuilibus armis
 Triſte inter Reges diſcidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumque datura eſt
 Sanguinis! at vos ô Di meliora date.)
Non iiſdem caſtris, auibus non militat iiſdem
 Belgica, & heu ciues perditum it ipſa ſuos.
Tantorumque diu ſperata fine laborum
 Decipimur. mendax ſpes ea abît miſeris.
An mirum aduerſa rerum ſuccumbere mole
 Deque gradu tantum non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Auſtris
 Deſerit, & pelago ludibrium ire ſinit.
Id verò prohibet Ivstvs (nihil addimus vltrà)
 Per quem degeneri non licet eſſe animo,
Ille ipſi bellum Dux non inglorius infert
 Fortunæ, en viſo vt tota ſtupet titulo.
Ille addit vires animoſo: turpè labantem
 Suſtinet, & mente ſtare facit ſolida
Omneis inpauidum contra caſuſque minaſque
 Ceu contra fluctus ſtare ſolent ſcopuli.
Vt iam, Socraticos quamuis ſcrutere magiſtros,
 Quantum vſquam eſt, melius nil alibi inuenias.

DOM. BAVDII AD EVMDEM TETRASTICHON.

Κλῄζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦτο μὲν εὐφυὴς, τοῦτο δὲ πολυμαθής.
Λίψιος ἀμφοτέρων μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Εὐφυὴς τε βίος, πολυμαθεῖς τε βίβλοι.

EPIGRAMMA IN CONSTANTIAM I. LIPSII.

PRODIT iam in dias CONSTANTIA luminis oras,
Et nota hæc LIPSI munere fit BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, quantum
Poſſit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, cedite GRAII:
Anne aliquid maius SOL videt hoc Opere?

Linus Douza Filius.

IN I. LIPSII V. C. LIBROS DE CONSTANTIA CARMEN.

NIL mirum ſubitò mortales rebus in arctis
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipſa ignota diu latuit CONSTANTIA, noſtris
Robora quæ ſolita eſt indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices diſcite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, ille
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipſa à quo didicit CONSTANTIA ſtare, libriſque
Illius erectum tollere in aſtra caput,
Libris, quos LIPSI ſi doctum nomen abeſſet,
Æthereos dicam compoſuiſſe Deos.
Nec minus adpoſito titulo: nam LIPSIVS idem
Ingenium æthereis maius habet Geniis.

Franciſcus Raphelengius Filius.

Privilegii Cæsarei svmma.

Maximiliani II. Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti, publico edicto cautum & ſancitum eſt, ne quis cuiuſcunq. ſtatus, gradus, ordinis, aut cõditionis fuerit, quacunque ſacri Romani Imperij & ditionis eius fines patent, quæcunque probatorum auctorum opera, quotquot vel hactenus nondum impreſſa, vel ab alijs quidé impreſſa, nouis autem deinceps ſcholijs, annotationibus aut commentarijs aucta & illuſtrata, Chriſtophorus Plantinus eius & typographus Antuerpienſis primus typis procuderit, intra proximum ſexennium à prima cuiuſque operis aut voluminis editione, vllo pacto eiuſdem vel diuerſi characteris forma excudat, aut excuſa ab alijs, intra eiuſdé Maximiliani & Imperij fines vendenda importet, ſeu quouis modo diſtrahat manifeſté vel occulté, ſub pœna decem Marcharum auri puri: quarum dimidia fiſco Imperiali fraudis vindici, reſidua veró pars prænominato Plantino cedat, præter librorum ad imitationem impreſſorum amiſſionem: quos idem Plantinus vbicunque locorum nactus fuerit, per ſe, vel ſuos, adiumento Magiſtratus loci, vel citra, propria auctoritate ſibi vindicare, inque ſuam poteſtatem redigere poterit. In cuius rei fidem ipſi Edicto manu ſubſcripſit, & ſigillum apponi iuſſit Cæſarea Maieſtas. Datum in ciuitate Viennæ Auſtriæ, die vigeſima prima menſis Februarij, anno Domini M. D. LXV.

Subſig.

Maximilianus,

Ad mandatum ſacræ
Cæſ. M. proprium

Haller.

Privilegivm Galliarvm Regis.

Cavtvm Henrici III. *Galliarum Regis Priuilegio, ne quis in omni eius regno libros totos, aut in parte, quoſcunque Chriſtophorus Plantinus aut nouos excuderit, aut veteres, ſed correctos ſiue illuſtratos, aut adnotatos, eoſce iterum excudat, excudi faciat, aut excuſos vendat. idq́ intra ſexennium à cuiuſque libri editione. Id autem hoc fine, vt ne idem Plantinus, laborum ſuorum, ſumptuumq́ meritiſſimo fructu priuetur, cogaturq́ tandem intermittere aut omittere laudabile ſuum munus, cum detrimento reipub. litterariæ, & doctorum. Qui contrà fecerit, ſciat paratam librorum confiſcationem, aliaſq́ pœnas ſiue mulctas, quæ Regijs Edictis continentur. Cum lege tamen, ne ijdem libri quicquam contineant, quod vel Religioni Catholicæ Apoſtolicæ Romanæ, vel huius Regni Statui aduerſetur. Atque huius Edicti exemplar cùm fronti aut calci cuiuſque operis apponetur, nullus typographorum ſiue bibliopolarum vllam ignorantiæ cauſſam prætexat. Datum Fontibellaqua, quinta Auguſti* M. D. LXXXII.

Signat.

Per Regem

De Neufuille.

99 959920

MC